

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

302

← -24

62
-24

1 MAR 2010

ՀԱՅ ՈՐԲԵՐՈՒ

ԲԱՐԻՁԻ

ԿՈՇԻԿՆԳԻՉՆԵՐԸ

Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԳՐԱՐԱՆ
Ք.Ա. ПУБЛИЧНАЯ БИБЛИОТЕКА
7/Մ- 1922
ԱՅՍԱՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

Հիմի էլ խօսենք, երբաբ. հիմի էլ,
այս բնասնեկան երկպառակութեամբ
Որիչ բան չունենք, բայց երբ դաւել,
Եւ մարտափելի ազգութեան
Մեր նախնեաց ուխտը ուղքով կոխել ենք.
Հիմի էլ խօսենք:

Միւսիւ Ն-Լ-նրիւն.

ԼՈՆՏՈՆ

ՏՊԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ, ՉԻԿ ԷԼ.

1903

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱԶԳ

ՈՐԲԵՐՈՒՆ ԵՒ ՈՐԲԱԽՆԱՄՆԵՐՈՒՆ

Ինչ որքան, որ Հայրենիքի մեջ կը բախտի կարոս եւ անկր, եւ պատանի մը հնաց, չկի զոր մը, կալ անուանակալս հովանաւորութիւն մը գտնելու համար դուք զոր կը պստիք. գիտնալու էք որ Բարից մեծահարուստ Հայ մը կայ, Ա. Էգլեստան անուանով որ շատնցե փափաք ունի Հայ որքան ունենալու Ռուսի անտեսանելի վստահութեանք կրնաք իրեն դիմել ձեռնառաջ հասցնով:

36, Rue LAFAYETTE, PARIS. (FRANCE)

Միայն թի մի քանի պայմաններ ունի, անոնց շատ ուշադրութիւն ընծայելու էք:

1. Առաջին պայմանն է որ բոլորովին, անկր անպատշաճ ըլլալու է իրեն դիմողը: Որպէսզի, կրնան շատեր, երբ զսկոնք իր գործարանին մեջ աշխատցնել, հարցնող, փնտրող չի գտնուի:

2. Երկրորդ պայմանը որ մեկ կրնանք շատ երաշխաւորել, քանզի փորձով ապացուցուած է, սա որ է զայ ուզող որքան իրենն է եւ քան մը սպասելու չի: «Ճանապարհածախի համար ստակ մը չեմ տար», կրնան Ասիկայ իր իսկ բերնէն շտապել: Իսկ ուզող որքան կերպով մը Բարից իշխանու է, քոչելով կալ օրպայարիկով:

3. Եկող որքան Էգլեստանի համար քիչ անոնք հաշտոյն զայն չի, աչ որիչի մը համար, որիչ ձեկիկն իրենակով եւ ստացնորդութեանք զստակ, որպէսզի Էգլեստան կարենայ ինք անձամբ կալ իր արքանակներուն ձեռնով փախցնել: Կ'երեւի թի միայն այս տեսակ փախցնուած որքան կ'ախարհի, որպէսզի, հարստակալութեան, իր այս նորոհիւստի քարեգործորդներն աւելի մեծ հոշակ հասնել քարտեղան մեջ եւ հասարակութեան ստեղծ: Վերջերս այսպիսի 17 որքան փախցնել տուած է Բարիցի մեջ գործել օրով:

4. Երրորդ պայմանը անտեսաւորութիւնն է եւ այս չկարողանալի որքանեքն որդեգրուելիոյ անպատշաճ կարողանով: Եւ շեղեք որ բողոքակալ կալ պարտական ինքնակալ մը ունենալ: Բարսակալն է որ ապացուցանեք թի զորդ անոնց ինքնակալ փայտեղած կալ անոնց ինքնակալութեան սակ գտնուած որքանց մը եղած է կալ կերպով:

362
2-24 300
1437-24

214
BIBLIOTHEQUE
MUSEUM

ՀԱՅ ՈՐԲԵՐՈՒ

ԲԱՐԻԳԻ ԱՐԽԱՆԳԻ ԲԵՐՆԵՐԸ

Բարիցի հարուստ մարգարտավաճառներէն մէկը, Հայ միլիոնատէր մը, է գնաւեանը, որին մէկը ինքն ալ Բարիցի մէջ Հայ որբանոց մը բանալ կը խորհի: Մէջ մ'ալ յանկարծ կուգան իրեն լուր կուտան թի 18 Հայ որբեր եկեր են Բարից թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ սահմանագլխէն, Լոնարայի Հայկական որբանոցը երթալու համար, զոր Բարից, թումանեան հաստատած է հոն: Էջնաւան. — Ի՞նչ բարձր, ո՞վ է այդ միլիոնատէրը: Մենք Հայ միլիոնատէրերս զիրար կը ճանչնանք: Ծ'օ, Մանուկ, սա միլիոնատէրը չուն ցանկը բեր նայինք թումանեան ալ կ'ո՞վ մը: Մանուկ. — Ո՞վ, տէր իմ, չիկայ: Անիկայ միլիոնատէր չէ, բողոքական պատուելի մըն է: Էջնաւան. — Մենք միլիոնատէրերս քանի մը որբ որդեգրելէն առաջ 10 անգամ հաշիւ կրնանք ու չենք համարձակիր շնորհուիլ, հապա անիկայ ինչպէս կը համարձակի որբանոց մը բանալ, ան ալ Լոնարայի մէջ: Ես քանի տարի է որ ինկեր եմ մէջտեղ, Պօլսոյ թերթերը, Պատրիարքարանը եւ էջմիածին լրարկանոցունեմ, ու զիս որբ մը չունիմ: Հապա այս թումանեանը ո՞վ է որ որբանոց մը կը բանայ, եւ ինչպէս վեց տարիէ իվեր կը շարունակէ, կարգ մըն ալ աշակերտներ կը հանէ, եւ չիմտ ալ Պարսկաստանի սահմանագլխէն 18 որբեր բերել կը յաջողի: Մանուկ. — Կըսուի թի որբանոցը Անգլիայի բարեարձեցութեան նոյն իրատուութեամբ բացած է եւ կը պահէ:

1861

ս. Ե. Բարից

2

Էբնեան. — Շը՛ր՛մ , հասկցայ , ըսես նէ որ կատարեալ խաչագող մըն է : Անգլիացիներէն ստակ կը հաւաքէ , կէսը կը քսակէ եւ այդպէս կը շահագործէ որբերը : Անոնց ալ օխ՛ կըլլայ , մեզի պէս միլիթոնատէրութուն չեն երթար ու ասանկ շահագործողներուն կերթան :

Չեւո՛ւ. — Ներեցեք Միւսիւ Էզնեստան , որքերը ի՞նչ յանգանք ունին : Գացիք հոն իրենց եղած տղը զիրենք որդեգրել ուզեցիք ու լեւորեցի՞ն Դուք կուպսեք որ որքերը Ձեր ոտքը զան : Արդ ասիկայ հնար չէ . եթէ որք մը անուպարածսխսին պիտի ըլլայիք 10 — 15 ուկին ունենար , հոն ինկնադուխ գործ մը կը կրէր , փոխանակ անարուն ծախսելով հոս գալու : Տես Թուրանեան գործակալն մարդ է եղեր . որքերուն անկարողութիւնը զիտնալով՝ ինք կերպ մը գտեր ու անոնց անուպարածսխսը կողարով զանոնք բերեր է : Ափերիւն մարդը թէ խեղճի է եւ թէ կարող՝ ըսուածին հաւելուս : Ես բողոքականները չեմ սիրեր , բայց Թուրանեանը կը անսխալ եւ թէ անսխալներ շատ քան բաներ կը պատեն անոր վրայ : Բողոքական ըլլալով հակոցեմ շատ ալ ջերմ ազգասեր մըն է . Հայոց եկեղեցին , պատմութիւնը , շեղուն քան զիտ ու կը յարգէ : Անգլիոյ մէջ հանրաժամօք մըն է , մնացած չէ քաղաք մը ուր գոցած եւ Հայերը անսխալուած ու անոնց դասը պատուար կերպով պաշտպանուած չըլլայ : Սեղ-չիայէն դուրս 1890 ին Գերմանիա ալ գնաց նոյն կերպով բանաստեղծներ ընկեր Հայիական դասին ի նպաստ : Այս բանաստեղծեանց ազդեցութեան ո՛րչափ մեծ ըլլալը անկէ կրնաք երեւակայել որ Գերմանիոյ կատարարութիւնը իսկոյն միջամտելով արգիլել տուաւ : Թուրանեանը անկէ Չորիցերիս եւ Պեդիսիս անցաւ , Գաղիս ալ պատեցաւ նոյն կերպով :

Մեւո՛ւ. — Այո՛ , գիտենք , ամէնը իրենց քսակին համար է , դուք ալ կը կարծէք թէ ազգին կամ Հայ որբերու սիրոյն համար է , անանկ բան չկայ , մարդ էն ատաջ իրեն փորուն ու քսակին կը նայի , անձնու իրութիւնն ֆիլան , ատոնք խօսքեր են :

Չեւո՛ւ. — Բայց Միւսիւ Միլեստան , եւ Գաղիսի

բարեկամ մը ունիս , որ գործն անգամ եղած է այն ֆոլիթիկն որուն հովանաւորութեանը սակ կը գործեր Թուրանեանը : Բանգի Թուրանեան երբեք ինկնադուխ , ինկնակոյ չի գործեր , այլ միշտ ֆոլիթիկն մըն է : Այդ Գաղիսիցի ինքի սխալեցաւ պատմեց թէ ինչպէս Թուրանեան գործած է Գաղիսի մէջ , ամենայն անկեղծութեամբ , անմուտիւրութեամբ եւ հարստութեամբ . պատճառ բերելով իրեն եւ իր ազգին , թէ իր միջոցաւ եւ ջանքով հազարաւոր ուկիներ հաւաքուած ու դրկուած է ջարդերու կարօտեալներու , ստանց ինքը այդ ստակին ձեռք դրեցէր :

Մեւո՛ւ. — Այո , անոր համար լեցուն ամառ-կան մը չէր ատենք ու քսակը պարարտացներ :

Չեւո՛ւ. — Հարկաւ կը ընկեր , կուզէիք շուր անօթի մեռնէ՞ր : Դուք հարուստները կը կարծէք որ բարիք ընող մըն է միշտ ձեռք ընկերու է եւ հետեւաբար միշտ աղքատ եւ խեղճ ըլլալով Ձեզիկ կախեալ ըլլալու է : Եթէ մեկը չարի , ինչպէ՞ս . օգտակար կրնայ ըլլալ : Դուք հարուստները կը գործէք եւ Ձեր շահածը Ձեզի կը պահէք : Իսկ Թուրանեան եւ նմաններ կը գործեն եւ շահածին փոխանակ Ձեզ նման աւազակներ իրենց պահելու , այոց , կարօտեալներու կը դրկեն , իրենց չարատար ապրուստը ստեղծել յետոյ :

Մեւո՛ւ. — Պարտն չեմ ընդունիր , ատիկայ շահագործում է : Եթէ ձրի չեն կրնար բնել , մէջ իշխալու չեն :

Չեւո՛ւ. — Բարեկամս եթէ ազգը հարուստներուն մնայ սեւ օրերու մնացած է : Դուն , Պարուն , ի՞նչ քրտ ունիս ազգիդ ու երկիրդ . քսակի՞ որք պահած ես , միկնչդեռ հայրենիքի մէջ հազարներով կան : Այդպէս մեծ մեծ խօսող ու բան մը ընկողները չե՞ն որ աւելի խաւարեալնց եւ աւելի ալ վնասակար են : » Հեմ քեզ հեմ փօսող : »

Էբնեան. — Ինչ եւրեք Թուրանեան ով կըլլայ , ըլլայ , աղէկ մարդ ըլլայ թէ գէշ , խնդիրը անոր վրայ չէ , առեւտուրը այդպէս չըլլար : Կը նայիս թէ ըրածդ քեզի շահաւոր է , լինցաւ , Գիմացիներդ աղէկ կամ գէշ մէկը ըլլալը , ըրածիդ շիտակ կամ սխալ ըլլալը ի՞նչ հոգ : Եթէ ատանկ բաներու շատ զգուշութիւն

ընէք, ո եւ է շահաւոր դորձ մը ընել հնար չէ:

Հիմա խնդիրը հոս է թէ, քանի որ մինչեւ հոս կեկեր են, սա աղաքը Թումանեանին ձևովն ինչպէս կրնանք առնել: Կիտէք գծուար է բերել տալը, նախ մեծ ծախք մը կայ, անկէ զատ լաւ առաջնորդ մը դասնելու է, յետոյ անոնց անցազրերը յարմարցնել եւ Ռուսիոյ հողէն անցնելու արտօնութիւն ստանալ շատ դրժուար գործեր են, ես կրգարմանամ թէ ինչպէս բերել են: Մեծ կարողութիւն ցոյց տուեր են շխաակր:

Գալափճեան. — Ասկէ զիւրին բան չիկայ, մենք արդէն ատոր համար պէտք եղած բոլոր պատրաստութիւնները տեսած ենք: Թումանեանի առաջարկեցինք Ձեր տուած հրահանգին համեմատ, որ դու քայլ բերած տոց 18 նալ կորկեգրէք եթէ Ձեզի յանձնէ: Երէկ իրիկուն ճաշարանը հաւաքուելով անսակցութիւն մ'ունեցանք այս մասին: Թումանեան կըսէ ճիշդ թիւթեամբ թէ, այդ տղաքը իրենց Լոնտրայի որբանոցին համար բերուած ըլլալով եւ անոնց ընդունելութեան համար ալ ամեն պատրաստութիւններ տեսնուած ըլլալով, բընականաբար շատ գծուարութիւններ եւ անպատեհութիւններ պիտի ծագին անոնց յանձնուելովը, բայց որովհետեւ անհուն ուրախութիւն մը զգացած է լսելով որ Էգնականի պէս հարուստ ազգային մը իր պատճառով Հայ որբերով հետաքրքրուելի սկսած է եւ կուզէ այս 18 հատը որդեգրել, ինքն ալ իր կողմէն հնար եղած դիւրութիւնը տալ ուղղելով այս որբերը կը յանձնէ սա 3 պայմանաւ:

1. Ար աղայոց ազատ կամքին ձգուել թէ հո՞ս մընալ կուզեն թէ Լոնտրա երթալ:
2. Ար Էգնականը իրեն գրութիւն մը տայ թէ այս ազգաները ինք որդեգրած է եւ անոնց ներկայ եւ ապագայ բոլոր պատասխանատուութիւնը կտանձնէ: Քանի որ կրսէ որբերը մեզի յանձնուած են իբր նոցա հայրը, անոնց ապահովութիւնը մենք խորհելու ենք:
3. Ար Պարսկաստանէ մինչեւ հոս եղած ծախքը վճարուի որպէզի ասոնց տեղ կրկին ուրիշ որբեր բեր-

ուին, այնպիսիներ, որոնց թախանձագին ազերսներն անյսելի թողու տոխուած, հոն իրենց տեղը ձգած են: Էգնական — Ս. յո', քիչ մը առաջ Թումանեան հոս ալ եկած էր եւ չամչցած այդ նոյն առաջարկութիւնները ինձի ալ կընէր: Ես ըսի թէ այս դորձին խառնուել չեմ ուզեր. թէ քանի մը ազգայինք ինձի առաջարկած են թէ դուրսը, անտէր մնացած 18 Հայ տղաք կան Բարիզ, ես ալ ըսած եմ որ, եթէ ինձի բերէք 18 նալ կորդեգրեմ: Ասկէ զատ բանի մը չեմ խառնուիր: Իսկ անոնց ճանապարհածախսը վճարելու խնդիրը բոլորովին մերժեցի: Ատոր վրայ ըսաւ թէ քանի որ ճանապարհածախս չէք վճարեր, մենք ալ ուրիշ միջոց չունինք կրկին նորեր բերելու, ուստի մեր տղաքը կառնենք կերթանք: Ձեր զխանայիք բանն է ըսի ճամբեցի:

Հոս վրայ կը հասնի հեւալով պըն, Ձատիկ անունով Սերաստացի անգործ Հայ մը, որ այս որբերու խնդիրէն իրեն բացուելիք գործի մը հոտէն մղուած՝ հոգուով մարմնով նուիրուած է հարցին: Ներս մանկելով լուր կուտայ թէ Թումանեան՝ Տիաց Էգնականի բացառական պատասխանին վրայ կը պատրաստուի աղաքն առած այս երեկոյեան գնացքով մեկնել զէպի Լոնտոն: Այս լուրը յանկարծակիի կը բերէ ժողովականները: Մէկը կըսէ, տես ի՞նչպէս որսը ձեռքէն հանել չուզեր, ուրիշ մը նայէ, խնդիրը ճանապարհածախսին վրայ կը գառնայ, եթէ ծախար տրուի՝ ինչ հոգր, տղաքը պիտի ձգէ, ասիկայ որբերու ճշմարիտ վաճառական է եղեր: Ծահազարծում էֆէնտիմ, շահագործում: Այս բանը արդիւ ել ու է, ազգութիւն չկայ մը, ճիւղէն գլուխը ճը, Բարիզի մէջ ասանկ բան ըլլալ միթէ հնա՞րէ, ճար մը խորհինք:

Պահ մը լուութենէ վերջը, խօսք կառնէ, Միւսէ Տէր Միւսէլեան Պոլսեցի երիտասարդ գոհարավաճառ մը: — Մտիկ բրէք, ես ճար մը գտայ. ես այդ տղաքը հոս բերող Պրն. Փիբրանի կողմակի ազգականն եմ, եւ իբր այդ իմ վրաս վաճառութիւն ունի: Արդէն իրմէն խնդրած եմ որ մեկնելէն առաջ անգամ մը մեզի հրամէ աղաքներով, եւ ընդունած է: Լաւ, հիմա

ես կերթամ ու հրաման կը ի նդրեմ որ ազաքը տուն աս-
 նիմ, ես ազաքը կը բերեմ տուն, Չեզմէ ամանքայ կառքե-
 րով կուգաք տան առջեւը, կը ն. տեցնէք ազաքը ու կառ-
 նէք շրջակայ գիւղերէն մէկը կը փախցնէք կը լիննայ:
 Ես մի քիչ կը զբմայրեմ եւայլն, բայց դուք մտիկ չէք բ-
 ներ եւ իբր թէ ինձի հակառակ կ'ունէք էր տանիք:

Գալիսիացիներ. — Ատիկայ լաւ է, ես այ իւրոյն կեր-
 թամ Չ օտտիկան կ'անեմ ու կայարանը կ'ապանեմ, որ
 եթէ ուրիշ պատճառաւ դուք չի յաջողիք եւ Թուսա-
 եան ազաքներով կայարան գայ, հոն բռնել կուտանք,
 առարկելով թէ ազաքներ առած կը փախչի:

Այս կարգադրութիւնը ամենուն ալ հաւանու-
 թիւնը գտնելով, Տէր. Միքայէլեան եւ Գալիսիացիներ
 կը մեկնին:

Չեզմ. Յայնժամ թուրքներ ընդմիջելով կը ջանայ
 այս եղանակով դաւադրութեան հրեշտակի, ազգայնաւ ու
 սեփրա կողմերը զուգնել, մասնակցելով քի ինչ ակօր ու
 նախասին պիտի զոքսնէ Բարիզի Հայ գաղութին սնունտ:

Թուստեանի ստաջարկութիւններուն մեջ, կըսէ, չի-
 կայ բան մը որ չափազանց կը սնտեղի ըլլայ: Մար-
 դը որքանոց մը բացեր է եւ սնոր հաւար Հայաստանի
 սնտեղ ու կարօտ որքերէն 18 հաս բերել տուեր է, իրեն
 վստակելի սնտի մը ձեռնարկ, ինք կերպով մը ծախքը
 հայրաքերով: Ի՞նչ իրաւաւր դուք կը զիջիք այդ տղայը վար
 դնել կը զիջիք: Երբ իրօք նպատակից որք պահել է, Հայ-
 րենիքի մեջ հազարներ կան սնտեղ, սնտեղներ, ինչո՞ւ բերել
 չիք, սար ու բերուածը կը յափշտակիք: Մանաւանդ որ մար-
 դը տղայը չեմ սար չըսեր, այլ օրինաւոր կերպով կ'առաջար-
 կի որ եղանակով ծախքը տուի, որպէսզի կրկին ստանց տղը
 ուրիշներ բերել սայ: Աստուծոյ հաւար կրուած բոլոր ներդա-
 րիւնը ու յոգնութիւնը, վստակուած ժամանակը Չեզմի կը
 գտնէ, ալ ստ մարդուն ինչ կրնայ ըսել: Տղոց հարցնելի
 կըսէ երբ սնտեղ հոս մնայ ուզեն, նոր բերուելիքները Լու-
 սրա սակիւն: Իսկ երբ ստանի հոս մնայ չոզելով Լու-
 սրա երթալ ուզեն, նոր բերուելիքները Բարիզ մնան կըսէ,

նորերը բերելու ներդրիւնն ու հոգն ալ վրան կ'առնէ:
 Այ չեմ հասկնար քե աշխարհի ստաջարկութեան մը դեմ
 ի՞նչ առաջարկութիւն կրնայ ըլլալ, շնորհակալութիւն եւնէ գաս:

Սէն. — Պարոն: Ինչ իրաւունք ունի ծախք ուզելու:

Չեզմ. — Ինչո՞ւ չի պահանջի, քանի որ ստ տղայ օր-
 պարիկով կըսէ թոյլ չեկան, հարաւ ծախքով եկան:

Մանուէլ. — Քսակէն չէ տուեր ե՛ւ. ուրիշներէ հա-
 ւաքեր է. բարեբար անձինք որքերուն համար տուեր են,
 ի՞նչ իրաւունք ունի զայդ ուզելու:

Չեզմ. — Թուստեան այդ ծախքը ո՞րիկ անտ անտ-
 է, ինք սնտեղ անստաջարկութիւնի պատճառով տուեր է-
 դեր է: Եւ գայն հայրաքերով միւսներ հոս բերեր է ե՛ւ:
 Դուք ալ երբ կը զիջիք քսակեղ մի ստ, սնտի սնտի հա-
 շակցիք: Անդիւր հոս է որ մարդը նորէն ուրիշ բերել
 պիտի սայ իր որքանոցին հաւար, արդ ստեղ հաւար կրկին
 ծախք պիտի, եւ չի կրնար կրկին դիտուլ ընել բարեբար-
 ներուն սնտեղ անստաջարկութիւնի հաւար: Պէտք է, ար-
 դարութիւն է որ տղայը վար դնողները սնտեղ ծախքն ալ
 սան, ուրիշ կերպ սնտարութիւն է:

Չեզմ. — Ատիկայ չեմ ընդունիր Պարոն: Ատի-
 կայ առեւտուր չէ, որքի գործ է: Եթէ Թուստեան որ-
 բասէր է, ուրիշ ու շնորհակալ ըլլալու է որ էզնա-
 եանի պէս հարուստ անձնաւորութիւն մը կը ըլլի ջանի
 18 որք մէկէն որքերով եւ ալ առանց խօսքի տալու էր
 որքերը:

Չեզմ. — Ան ալ չեմ սար ըսած ջանի ե՛ւ, բայց ծախ-
 քը: Պարոն Աստուծոյ էզնաւան հարուստ է, երբ որքերը պի-
 տի որքերի կրնայ նաեւ սնտեղ անստաջարկութիւնը վը-
 ճարել, եւ այնչափ շնորհակալ միւսներ ուրիշի ծախքով քե-
 րել տուած որքերը յափշտակել, առանց ծախքը սայ հաճեղ-
 նելու: Թուստեան արեւի դիտարութիւն սայն հաւար ըսած է
 որ երբ իր պահանջած գումարը չստ կը ստանայ, երբ ստ-
 սակ վստակողներուն հարցնէք եւ ստեղեկի կարճ եւ ստե-
 կեն աման կերպ որն է գայն վճարէք, բայց չիք ընդունիր:

Մանուէլ. — Ինչո՞ւ պիտի տայ եղիք: Թուստեան այս
 ծախքը որքերն ու բարիք ընելու համար չի ժողովէք,
 այո, ահա այդ նպատակին ծառայած կը ըլլայ կրկին

եթէ որբերը էգնականէ որբեգրո ին, բարիքը բարիք ըլլալ է չի գաղբիր եա. որբերը Լոնտա եւ եղեր, Բարիք են մնացեր:

Չէր. — Պարոն Միևստեան մեոյ որ աշխատի սարի Բարիք մնացեր էս, ու դէո սս Երոպական գործերո, մանաւանդ բարեպիտանական գործերո, նախնական սարրը եղող կանոնը չես հասկցեր որ, սսակ վը ինչ նպաստի հասար որ ոգոռի կաւ սրռի այն նպաստիկն հասար գործածուերո է սնպաստ, ստանց շեղերո. ստանց մեկնութիւն սար: Թոււստեան այդ սսակը Հայաստանէ Լոնտայի Հայկական որբանոցը որք ու կարօս հայ սոսկէր բերերո հասար հաւաքած է, եւ չի կրնար գայն Բարիքի հասար գործածել: Այս բաներուն գոռոշութիւն ընկերո է որ Թոււստեան յաջողած է աշխատի սարիկ ի վեր կակոնական պակել իր որբանոցը. քակիկ նախաւոր իր գործոց մեջ Երոպական ճշդութիւն եւ ողորութիւն տեսած են. եւ սսակայ փաոք ու պասիս հասարերո ենք մեր ազգիկ: Միևստեանը սնոյիկ շաս վը ազգայիկ գործեր, այս սկզբունքը չի յարգութեան հասար կը կադակ, կը կործանակն: Վէո սնոցեայ օր Արեւելի մեջ կը կարդայիկ քե գաւստներո որբանոցները արեւստանցի վերածելո ծրագիրներ ետայն պաստաստեցակն քայց դէո միևստեան կիսակ չիտագործուերոյ քորի վրայ կը մնան եւ հասարած դրակն ալ իտոք կայ պաստարբարակն պաշտակից յեսակնայ արեսակակներոն յասկագներ: Ասակայ արեւելեան երակակ է. ոչ արեւմտեան: Երկ Բարիքի աշխոյն կիսակնայնոցի սսակը այնիկն որբանոցի կակ կիսակնայնոցի գործածուիլ ոգոռի, ի՞նչ կայ սն ալ բարեգործութիւն է սն ալ բարեգործութիւն է ըներոյ. շիսակ կըրոյ, կակ հասարակութիւնը, արդարութիւնը կը քոյքարէ: Կակ ուրիշ սնոյիկ մերմար օրիակն վը սնեկն: Պարոն Մանքազօք Բարիք հայ եկեղեցի սը կանոնակն իտասագած է, երկ Բարիքի Հայտ ստոյ որբանոց վը կակ դպրոց վը բակայ ձեռնարկն ըներոյ քե սն ալ բարեգործութիւն է, սն ալ, եւ Պարոն Մանքազօք սնոյիկ ուրախ ըրոյրո է որ որբանոց վը սնոյիկ սնակ եւ սնոյիկ օգտակար է, շիսակ ըրած կըրոյն կակ. իրօք

Պ. Մանքազօք ուրախ ու շնորհակալ կըրոյն:

Ոչ բարեկան, Չեր ըրածը յայնիկ սնիրաւորիկն է եւ Բարիքի Հայ գաղթականութեան նախասկիկն է. եւ երկ ոչ կիսակ. գոնէ սպասակն Ազգը կողիկակնոյ պիտի կայի այս Չեր ազգակործակն արարի վրայ:

Մանակ. — Ա. Պարոն Չէրօք. հակցուեցաւ գոռն ալ սնոնցմէ էս:

Չէր. — Անեկնեկն ստեկնեկն չիկայ հոս. ինոյիք պարօք արդարութեան վրայ է:

Չէր. — Քեզի պէս ազգայիկներ որ ունենանք գործերիս հարկաւ յոռակ շերթար. Ազգին մէջ միտեթիւն պէտք է: Բարի որ մեծ մասը աշխատեալ է կոր գոռն ալ ելլել բողոքական մը պաշտպանելու շես աշխատի, սնոնք դաւածաններ են:

Չէր. — Բարեկակ բողոքակն սիսակ էս, վերջիկն դիպերուն մեջ բողոքակակն շարիկն սնոյիկ սպասակն քե ճշդարտակն Հայեր են, եւ ազգիկ դիսիկն ու պաստիկն հասար շարժարութեալ պաստաս՝ Լոռասարժակակն վը շարի: Թոււստեան իկիք ստո հասար հասարած, բակսարկուած, մահուան դասպարտուած եւ ստարուած է, եւ սնեկն ճշդարտ Հայ ուրախ ըրոյրո չէ՞ մի որ այս ստարուած միջոցիկն, միևստեան ստարեքը կակ փախրսակակնայ շարի կակ ազգիկ բեո են եւ ուրիշ ազգայնոց օգնութեակը կարիկն, եւ կակ միայն իրեկն օրասակիկը կը հակեն, Թոււստեան հասարած է Անգոլա եւ յաջողած է հասարութիւն վասակիք Հայկական ինոյրոյն Անգոլոյ մեջ արծարծուերոն կոռուակն օգնեիկն վերջը, ուր գրեք քաոք վը բողոք չէ որ Հայկական ինոյրոյ վրայ չի բակսիտեակն ստանց Բողոքակակն, Լոռասարժակակն կակ կրակակն իտարութեակն չիշասարտիկն վը ըներո: Վերջն ալ Անգոլա հասարակ Հայկական որբանոց վը Անգոլոյի փոխիքի վը հակողութեակն սակ եւ ստանց ազգիկն սակիկն վը արծելո, եւ հոն կը պաստարի իրեկն յիտող իտեղն եւ սնեկն որբեր: Մեկնոյրո դոյ հոս Բարիքի մեջ կեսած, ձեր սնակակն շակերոյ եւ գոռարտիկնեկերոյ ըրքաոյս, Հայրեկիկն որբերուն վրայ իտարակն սնակն յոնիկ,

ևս ձար գտեր, միջոց մը հայրապետեր եւ Հայաստանի խորերէն 18 ակտեր եւ կարօս Հայ տղայներ ժողովրդ, աներ, քերեր ե, գործ մը որ ծախսէ կէս հազար եւ մեկ դժուարութիւններ ունի. եւ հիմա դուք հոս Բարիզի մեջ, փոխակալ անոր ձեռք կարկանդակ եւ օգնեալ արգելք եւ խոչընդոտ կրտսւ. սակայն մեծ ատօր ու խայտառակութիւն է: Երանի քե Երոսպիոյ անկէ քաղաքներուն մեջ ազգը ունենար մեկ մեկ Թուրքականներ, ըրայ քե Լուսաւորչական, Բողոքական կաւ Պապական, բաւական է որ նշանակէ Հայ ըրայ ու Հայուն համար աշխատի կերպով մը կաւ ուրիշ կերպով:

Ասկէ զան հասկնար քե սա մարդուն ի՞նչ կրնայ ըստի: Գաղտնի կաւ խաբէրութեանք քերած չէ որքեր, այլ իր ներկայացուցիչը էջմիածին գացած է, Հայրիկը ոչ միայն իր հանձնարիւնը տուած է այլ նաեւ իր ջորո կողմը գտնուած ակտեր որքերէն, գորս ինք ինչ ընկերը չը գիտեր. ուզածին չափ տուած է, ինչորած է որ 18 ևս ակտի անկէ, սակի, բայց ակտիայ միայն 6 հասը տուած է: Հայրիկը նաեւ տուած է իրեն օրհնութեան կոնկրակ մը, գոր իմ իսկ այժմիս տեսայ եւ կարգացի:

Էջմիածն. — Բայց կըսուի թէ կը շահագործէ եզեր որքերը:

Ձեռք. — Որքերուն ի՞նչը պիտի շահագործուի. երբ մեկը կարօս ու աղիս Հայ տղայներ կրնորակի. կը կերակրէ, միջակ կրքորսիւն մը կուտայ անոնց եւ ապագային ապրուշտի գեշ աղեկ միջոց մը, ասոր ո՞ւր տեղն է շահագործելը: Անոնց միայն Անգղիոյ պէս ազատ երկիր մը գայ, անոնց կերպերուն վարժուիչ եւ լեզուն սորվիչը բաւական մեծ օրհնութիւն մըն է: Իսկ քե ունակ դժգոն եւ ապերաշիս կրքան եղեր, ասոր ալ ի՞նչ գարնակ երբ անկէ կողմէ գտնակ կը գրգռէ: Երբ, օրինակի համար, այս Բարիզի 18 տղայներէն ունակ դժգոն ու պահանջողոս դառնան, բնական չէ, քանի որ իրարու ձեռքէ կը խլէ գտնակ. իբրեւ քանակակի գտնակ:

Իրան, ես եւ ուրիշ մեզի նմաններ շար մը պահարակուելու եւ իբր շահախնդիր, որ նստած եւ միայն մեր շահերով կըբայիակ, մեկ մեզ ապրեցնել եւ սակ շահիչ կուգեմք, իսկ Թուրքական աշխարհ գործ մը կընէ

եղեր, որով ինք ապրելի զոս նաեւ իրեն հետ 10 — 20 աղիս Հայ տղայ ալ կ'ապրեցնէ եղեր: Ասոր ո՞ւր տեղը շահագործելի է: Իրեք որհիմա այդ տղայը Ձեր գործարանը պիտի դնէք աւելի իրարանք չի կրնար ըստի քե դուք պիտի շահագործէք այդ տղայները:

Էջմիածն. — Էյ, քիչ մընալ սա աղոցմէ լուր տուէք, նայինք ի՞նչպէս վախցուցիք:

Միւս. — Չատիկին հետ գացիք որ ճամբորդութեան կարգադրութիւնները բնելու վրայ են: Թուրքական եւ Փերսան բարեկամներու մնաք բարովի պիտի երթային. ես ալ խնդրեցի որ ազգքը սուսն տանիմ մի քիչ ուրախացնելու եւ շարքերգէնով պատուատրելու: Պըն Փիրանի հետ ունեցած ազգակամակամ յարաբերութեանը պատճառով բնաւ չի կասկածելով թոյլ տուին որ տանին: Տարինք սուսն ու անիկ կատարու մը զնելով ծուռ ծուռ ճամբաներէ տարինք Եօթան, Ձեր գործարանը Միւսի Բօլին տուեր, ի՞նչպէս կարգադրած էիք: Ճամբան ճաշարան մը տարինք ու միւս բնակներն ալ գալով անոնց ճաշ մը տուինք: Աորհեցէք անգամ մը, սա պղտիկ աղոց մէն ինչ կը յուսաք, անոնցմէ ոմանք հիմակուց Բողոքական եզեր են եւ մերժեցին պիտի խմել, բայց ստիպելով բունի խմցուցինք ոմանց:

Էջմիածն. — Թուրքական որ երէկ իրիկուն պիտի մեկնէր գացե՞ր է թէ հոս է գեո:

Միւս. — Այ, հոս է: Արեւելի թէ հոս հոն ինկեր ազգքը կը փնտէ:

Էջմիածն. — Չգոյ ըլլայիք որ չըլլայ թէ տեղերնին իմանայ, ապա թէ ոչ կուգայ եւ ոլ գիտէ գուցէ, աղաքն ալ անոր յարին եւ դժուար ըլլայ պահել գանտնք եւ ամեն բան լմնալով ըստը յոգնու թիւնի, իզոք երթայ:

Միւս. — Այ, ո՞ւրիկ պիտի գանէ: Եթէ գանէ եւ գայ ճշտարիտ որ աղաքը չեն բոնուիր կերթան անոր: Արդէն հիմա ալ կը պնդեն որ գիրքերը բրեւեց Հայրիկին տանինք: Տես սա Փիրանին աներեսութիւնը, Հայոց Հայրիկին անուսով Հայրիկ կանչել կուտայ եզեր գինքը: Եղոցմէ ոմանք մինչեւ իսկ սկսան լալ Հայրիկինս

կուզենք բռնելով: Լաւ մը յանդիմանցի որ այլ եւս Հայրիկ չի կոչեն գոյն:

Էջնական. — Ի՞նչպէս է, ազաքք ճամբու գալիք բաներ են, չէնէ աշխատութիւննիս պարտապէս է մը:

Միսակ. — Տղայ ըսածդ ինչ կըլլայ որ, անոնք շուտով կը վարժուին: Բայց մէջերնիս կան ոմանք որ մնալի շատ նեղութիւն պիտի տան կերելնայ կոր. ինչ որ այլնենք, ինչ ալ որ ըսենք օգուտ չունի. մենք Լոնտրա երթալու եկած ենք մնալի հոն տանելու էք կը պնդեն: Յայտնա գէս ալ կըսեն թէ Ձեզի հա՛ գարտութիւն չենք տար, կը փախինք եւ այլն: Անցեալ օր ամենայն մէկէն դուրս ելեր միջնակութեան էջ գացեր էին եւ պիտի նստին եղեր, բայց ո՞ր երթալը չեն դիտեր եւ ըստակ չունին եղեր: Երէկ ալ մէկը պատէն ցաթքեր է եւ պիտի երթամ բռնելով:

Էջնական. — Անանկ է նէ սա ազաքք միտակ ձեզի շրջար, քովերնին մէկը դնելու է:

Միսակ. — Այո, դրած ենք: Ձատիկին ազգականը կայ, փրկապէս եկած, անիկայ քովերնին դրինք որ, կերակուրնին եփէ եւ հոգ տանի:

Էջնական. — Ատ անձարակը ի՞նչ կընայ ընել, վախնամ չի կրնայ հոգ տանիլ եւ լա հակել:

Միսակ. — Ի՞նչ բնենք, մենք ամենքնիս գործ ունինք, գործերնիս չենք կրնար ձգել եւ: Տղաքք անկէ աւելին ի՞նչ պիտի բնեն խո՞ղճ Ձատիկին ալ օգուտ մը կըլլայ, ազան այնչափ յոգնեցաւ, այնչափ կեղծաւորեցաւ եւ սուտը խօսեցաւ, այս գործին մէջ այդ խեղճ ազգականին կամ իրեն գործ մը ըլլալու համար:

Էջնական. — Ի՞րաւ է որ Թումանեան կառավարութեան դիմեր է:

Միսակ. — Այո, բայց մի վախնար, մենք քեզի բերան չենք տար. մենք արդէն ամեն բան կարգադրած ենք: Փոխար գործը իր վրայէն պիտի նետէ, գործն ալ գատարանին որ մնայ շատ կերկնայ ազգչափ ժամանակ ալ անոնք Բարիզ չեն կրնար մնալ, կը ձգեն կերթան: Եթէ կրթէ, կանչուինք ալ մեր ը-

սելիքը արդէն յայտնի է: Գործդ նայէ գասերնիս գոց ըրած ենք: Մենք կը ներկայանանք Բարիզի Հայոց Հոգաբարձութեան կողմէն, եւ կը պնդենք թէ տղոց Լոնտրա տարուիլ եւ Անգղիական ուսում արուիլը չենք ուզեր, Գաղղիական կըլթութիւն ալ կուզենք: Ասիկայ Գաղղիացոց շատ հաճելի կուգայ: Սիւս կողմէն ալ կաւելցնենք որ մենք Թումանեանին վրայ վստահութիւն չունինք, թէ անիկա որբանոց եւայլն չունի, այլ լոկ շահագործող մ'է:

Եթէ պէտք ըլլայ քահանան ալ կը տանինք:

Միսական. — Սա քահանան, շիտակը այս գործին մէջ լաւ օգնեց թէ եւ ի սկզբանէ վախ կար որ իբր գաւառացի եւ չինէն ծանօթ, պիտի նպաստաւոր ըլլար Թումանեանին, բայց այս անգամ երկու երեսութիւն չըրաւ: Եպիսկոպոս ըլլալիք մարդ է:

Մանակ. — Կաթողիկոս ըլլալիք մարդ է:

Միսակ. — Իրաւ, հպաս սա կաթողիկոսին ի՞նչ կը, սէք. ելեր օրհնութեան կոնգակ մընալ տուեր է Թումանեանին: Այ մարդը ծերացեր է, ինչ ըրածը չի գիտեր կոր: Անոր ասոր խաղալիք դարձեր է:

Ինծի նայէ արդեօք հնար չէ մը սա քահանային Դայրագոնութիւն մը ստանալ այս պարագային: Այս խնդրոյն մէջ ցուցուցած գործունէութիւնը ձեռք առնելով չենք մը կրնար իբր վարձատրութիւն Եւրոպայի առաջնորդութիւնը անոր վրան դարձնել: Այս մասին գրելու է Էջմիածին եւ թախանձելու է: Թումանեանին կոնգակ տալէն աղէկ է:

Մանակ. — Տէր Հայր անանկ անպարտաճանչ գրեց Կաթողիկոսին որ հարկաւ կարծիքը եւ օրոշումը պիտի փոխէ եւ մնալի պիտի յանձնէ արդաքը: Սիրալը կուզէ նէ, եթէ չի փոխէ, Կաթողիկոսը ո՞վ մտիկ կընէ: Մենք Բարիզ ենք: Եթէ մնալի իրաւունք տայ գլխաւորութեան վրայ տեղ ունի, իսկ եթէ Թումանեանին իրաւունք տայ, խայրը թող տեսնայ, ինք գիտէ:

Ձեզ. — Բայց ինչ ընե Կարողիկոսը, քիւմը քող թ'ե

Միտակ. — Էֆէնտիմ խարուեր եմ թող ըսէ ,
լմնցնէ : Ձէք յիշեր հին կաթողիկոսները ի՞նչպէս կը
վարուէին բողոքականներուն հետ . բանա, աքսոր, հար-
ուած ա՛ խափր կը գործածէին Պապականին եւ Բողո-
քականին :

Ձեռք . — Հարստունը սարստուն կը յերե :

Միտակ . — Հիմա ատոնց ժամանակը չէ , առջեւ-
նուա գործին նայինք : Պէտք է որ մէկ կողմէն յրազիր-
ներն ալ ձեռք առնենք : Ես Բիւզանդիոնը ձեռք կառ-
նեմ , ինչ որ գրեմ կը սպէ . բերնի՛ր է ինկեր մեծել ,
Բարիզ սա չափ բաժանորդ ունի : Մանաւանդ Տաճկաս-
տանի մէջ Թուրքերուն ղէմ գրուել կառավարութեան
գործին կուգայ . որչափ զէշ բաներ գրուի գրաքննու-
թիւնը կը ներէ , իսկ Թուրքերուն պաշտօնաւթիւնը
ոչ ոք յանձն առնել կը համարձակի , ոչ ալ գրաքննու-
թիւնը կը ներէ : Այսպէս ալ ամեն մարդ իր բաժանորդ
եղած յրազիրն գրելու է , որ Մամուլը մեր կողմ վար-
ձենք : Պօլսոյ յրազիրք շատ բարակը չեն փնտեր :

Ես կը յիշեմ որ կրբ 1896 ին Գերման կառավա-
րութիւնը Թուրքերուն Գերմանիա բանաստեղծութիւններն
արգիլեց , Ա . Պօլսոյ բոլոր Հայ թերթերը միարեւ-
բան շատ աննպաստ բաներ գրելով , զիրար կը գերա-
զանցէին , Տաճիկ կառավարութեան աչքը մանելու
համար :

Ձեռք . — Ի՞նչ , ըսել է ըրածնիդ Թորք կառու-
վարութեան հանելի է , հացին իւր ֆուր է , եւ այս մի-
այն բաւական ըրարու է Ձեր ըրած գործին աղտոտու-
րիւնը երեւան հանելու համար . Անկէն մշուարիս սպաս-
ուր նողկանիւմ եւ ֆաշտելու եր այդպիսի սպասմաս ,
սպասութեան գործի մը : Պարզապէս Թորք կառավարու-
րեան գործի , մասնիկներ պիտի ըրաս , ա՛ս չե՞ մը :

Միտակ . — Ինձի նայէ , խօսքերնիս բ՛ ելու , կամքեր-
նիւ յառաջ տանելու , թշնամինիս ջախջախելու համար
ամեն բան կ'ընենք : Եթէ գրածնիս Պօլիս չի սպուի , հոս
Տաճկաց զեւպանին կը զիսենք , իբր Սուլթանի հաւա-
տարիմ հպատակներ , եւ կրսենք թէ Թուրքերուն Տաճ-

կառանէն տղաքներ փախցուցած է ու մենք բռնած ենք
հոս , եւ կը խնդրենք որ թէ մեզ օգնէ հոս եւ թէ Պօլսոյ
մէջ Փուրմանին հակառակ հրատարակութիւններ ընել
տալու արտօնութիւն ստանայ իր կառավարութեան :
Միւսիկը ասանկ բաներ կը փնտէ իր կառավարութեան
գործունէութիւն ցուցնելու համար : Դուն բանդ նայէ ,
այդչափ արգարութիւն որ փնտենք գործը չենք կը-
նար յառաջ տանիլ : Չատիկ , հայտէ , ես որբերուն քով
պիտի երթամ , փառք Աստուծոյ հիմա Բարիզի մէջ
որբանոց մըն ալ ունեցանք շնորհիւ Թուրքերուն :

Ձեռք . — Դ՛ո , շնորհիւ Էգնականին , ըսէ :

Ձեռք . — Ես ալ կողքէ երբայ , սկսած մը սու զոսք
եւ ալ տեսնեմ : Ատոնիք Տրովպիսի Հեղինեկն ալ գերազանցեցին :

Ձեռք . — Կը տանինք քեզի . բայց խօսք տալու
ես որ ասանկ բաներ չըսես որբերուն : Ես եւ անոնց
ո՛ւր ըլլալը մէկուն պիտի չըսես , մի՛նակ քանի մը հո-
գիներ գիտենք . ուրիշի չենք բտեր կող անոնց հասցէն :

Ասոր խօսք տալով Ձէզք , կ'ընեն կերթու : Հա-
զիւ գոնէն ներս կը մտնեն տղաք որ պատահանէն
կը հսկէին . բրար կանցնին եւ սենեակէն ներս մտած-
նուն պէս կսկսին բողոքնին :

Յակոբ . — Դուք պարզ խաբ՛րախեր էք , մեզ
մեր սիրելի Հայրիկէն եւ Բարեբաղէն զատեցիք , փախ-
ցուցիք , գիտցէք որ բնաւ հոս պիտի չի մնանք , ինչ
ալ որ ըսէք մտիկ պիտի չընենք եւ չի հաւատանք կամ
վստահինք Ձեզի : Գողեր եւ ստախօսներ էք ամենքդ ալ :
Մենք կը կործէինք թէ Բիւրտերն ու Թրքերն են մի-
այն ո՛ր կը դողան , կը յափշտակեն մեր քոյրերն ու մայ-
րերը Հայրենիքի մէջ , բնաւ չէինք կործեր թէ Հայ
յափշտակիչներու պիտի հանդիպինք Բարիզի մէջ , որ
մեզ անգամ պիտի փախցնեն . քիւրտերն ու թիւրքերը
փնտուի տա ով : Մեզ փախցուցած օրերնիկ խօսք տուիք
որ քիչ մը պտտցնելէն վերջը , մեզ կայարանը մեր
Հայրիկին տանիք , բայց մեզ կամքերու մէջ զնելով
ծուռ ու մուռ համբաներով հեռացուցիք Բարի-

զէն, մեր լացերուն եւ աղաչանքներուն մտիկ չընելով, յետոյ մեզի խաբելու համար վաղը կը տանինք ըսիք նորէն չի տարիք: Գանի մը օր վերջը, նորէն խաբեցիք թէ Գահանան եւ Թուժաեան պիտի գան մեզ տեսնել, եւ ամեն բան կարգադրելով առնեն սանին: Բայց բան մըն ալ չըրիք ու մեզ հոս կը պահէք: Գիտցած եզիք որ Ձեզ հանգիստ պիտի չի ձգենք, պիտի փախչինք երթանք: Եթէ մեզ չի տանիք: Անօգուտէ այդպէս գիշեր ցորեկ մեր վրայ հակընդէ, չէք մը ամչնար, մինչեւ արտաքնոց հետերնիս կուգաք կոր, դաները վրանէս կը կըպէք կոր: Միտակը բոլոր գիշերը աստեղերը պտտի կոր, բայց ինչ որ ալ ընէք, բացը բանք Ձեզի, չենք կենար մենք Կոնստանպուլ երթանք:

Միտակ. — Տղաք դուք խենթ էք. Թուժաեանը ինչ պիտի ընէք, քանի որ հարուստ էգնաեանը Ձեզ որդեգրել կուզէ: Մենք ամէնքս ալ էգնաեանի որբերն ենք. անիկայ մեզի մարդ ըրած է: Ես քանի մը տարի առաջ Բարիկ եկայ, գացի էգնաեանին ոտքը ինկայ, որ զիս քովը առնէ (1) պահէ: Բայց չուզեց, դուն հայր ունիս ըսաւ ու չառաւ: Դուք երջանիկ աղաքներ էք որ Ձեզի պահել կուզէ:

Փոփոխեալ. — Անգղիա երթաք ի՞նչ պիտի ընէք: Անգղիացիք պաղարիւն մարդիկ են. իսկ Գաղղիացիք տաք են, Հայերուն պէս, նայեցէք ես Ձեր սիրոյն համար մինչեւ հոս եկայ, ասոնք ալ նոյնպէս. Անգղիացիք կընէ՞ մը: Հաւը վեհանձն կըլլայ:

Գալիպոլեան. — Տես, ես կըրթուած մարդ եմ, Համալսարանը դատաւոր եմ, նշանաւոր մէկն եմ Բարիկ մէջ, Փրօմոսերէն կը խօսիմ, շնորհքով հագուած եմ, ձեռքս գաւազանով կը պտտիմ, գրպանս լեցուն ստակ ունիմ... Ասոնք ամենքը էգնաեանը ըրաւ: Ձեզ ալ կընէ, ոսկի, ագամանդ մարգարիտ կուճենաք:

(1) Պի. Միտակ քոնստանպուլ քաղաքէն ընկած է ըստ շահի, ուղևոր է Բեքեւո համար. ինքի էգնաեանին 50 առաքիլ առած է 50 կոր ըլլան, քեր է:

Ռոբէն է- Եղեա լալով. — Մարք. մեզի էտէնց բաներ պէտք չի, մենք գող բարերար չենք ուզում, մեզի պէտքէ տանիք Հայրիկին: Ախրրէ՞ր էք այդպէս անում, մենք էս գիշեր պէտքէ Հայրիկին տեսնենք:

Մանուկն Քոյրը. — Ձեզի պէտքերուն հոց տալը պիլէ մեզք է, պէտք է որ քաղցած մաք. նայեցէք ձեզի համար ինչե՞ր կրնենք ու կրկին չէք կենար:

Մանուկ. — Մօ ինչ՞ու կուլա, ես ալ Հայրիկ եմ, ինչո՞ւ անի կը սիրես ու ինծի իս սիրեր:

Գալիպոլեան. — Ես հիմա թէլէջնով խօսեցայ ձեր բարերարի (էգնաեան) հետ: Անիկայ պիտի գայ ձեզ տեսնելու: Ձեզի համար նոր տուն շինուի կոր, ամեն բան պատրաստ է. վարժապետներ պիտի գան, գեղեցիկ քարեօլաներ, հանդերձներ սպասաւորներ, պիտի ունենաք. լաւ հագուած ման պիտի գաք, Գաղղիական դպրոց պիտի երթաք, անոնք ալ առաստնք Հայ տղաքներ են բսելով մատով պիտի ցուցնեն Ձեզի:

Մարտիկ. — Տղաք ինչ՞ու կուլաք, սակէ հանգիստ տեղ կուզէք: Նայեցէք այսչափ հոգի ենք. բաներնիւ գործերնիս ձգեր Ձեր ետեւէն ինկեր: Ձեզի ծառայութիւն կընենք կոր, ալ այդպէս բաներ ընել կը վայէ՞: Հայրիկինի ձգեց փախաւ, չիտա այնչափ հեռացաւ որ 7 տարի երթաք չէք հասնիր: Նայեցէք չիչ Ձեր վրբան հոգ ունի՞ մը: Մէկը իր կատու ին ձագը որ կորընցնէ կը փնտռէ. իսկ անոնք նայեցէք Ձեզի հիչ հարցնեն փնտռե՞ն կոր:

Յակոբ. — Լաւ. տարէք մեզի անոնց, եթէ անոնք չեն ուզեր, անտոնեն խօսեցեք, ինչո՞ւ բռնութեամբ պահել կուզեք: Հարցուցէք տղաքներուն, ով որ կենալ կուզէ կենայ. ով որ երթալ կուզէ երթայ:

Ասոր վրայ տղոց ասենքը կը պոռան, կերթանք... ամենքս ալ կերթանք:

Գալիպոլեան. — Միտակ, մեր Ձեզ արգիւտն նամակ գրած ենք, դուք հանգիստ լեցեցէք Կոնստանպուլ կ'ելու հրաման ընել կը տրուի:

1003
1903

Յակոբ . — Եթէ հօրս գրած էք , ես ալ գրելու եմ . ես Ձեր վրան վստահութիւն չունիմ . սուտ բաներ կը գրէք :

Գուլիսիան . — Դուք իրաւունք չունիս ձեռքդ գրելու .

Յակոբ . — Միթէ դուք մեզ բանտարկելով՝ բերիք հոս , կըսէ եւ կուլայ :

Միսակ . — Եթէ ձայնդ լսեմ քեզ սաղիմացի տունը կը բանտարկեմ . լսէ եւ հիմա ճաշի եկուք , մի լար :

Յակոբ . — Ձեմ գար Ձեր կերակուրը պէտք չէ ինծի : (Այս ժամանակ Միսակ բարկացած կը քաշէ վար Յակոբը եւ դարձելով սեղանատուն կը տանի , հակառակ Յակոբի յացին :

Յակոբ . — Դուք գէշ մարդիկ էք , մենք Ձեզ վստահութիւն չունինք , դուք մեզի բարի բաներ ըսելու տեղ սիկարա կը հրամայէք , դինի խմցնել կուզէք , նաեւ կրօնական բաները կը ծաղրէք : Անցած օր երբ գինի տուիք ու խմել չուզեցինք , Ձեզմէ մէկը հազորդութիւնը ծաղրելով չամչցած , « տղաք խմեցէք ասիկա Յիսուսի արիւննէ » կըսէր : Նաեւ երբոր մեր քովը գաք բերանիդ միշտ գէշ խօսքերով ու հայնոյութիւններով լեցուն է : Բարի խօսք մը չունիք : Ձեզի ինչպէս հաւատանք : Անցեալ օր ճամբան Չատիկին հետ առջեւ նէս ցաթկոտելով կը կաքաւէիք . եւ անբարոյս կան խաղ կը կանչէիք :

- Հազար երնէկ այն աւուր ,
- Չունա տալու չալեռուցին
- Կանաչ կապան հագեցուցին
- Կարմիր դօրին կապեցուցին
- Տուտու , առտու , տուտու ,
- Վախ լօրիկ , ճանրմ լօրիկ ,
- Եարբմ լօրիկ , մալմ լօրիկ .

Այնչափ լսեցինք այս եւ ասոր նման լգտի խաղեր եւ հայնոյական խօսքեր Ձեր բերաններէն որ զուեցանք :

Ահա կերեւնայ որ աս է մեզի տալ խոստացած բարձր կրթութիւննիդ : Ենորհակալ եմք . մեզի պէտք չէ :

Միսակ . — Տղաք լսեցէք , քահանան կուգայ կոր : Եկածին պէս ոտք ելէք , ձեռքը պագէք :

Քահանան . — Ողջոյն Ձեզ տղաքներս . գիտնալով որ դուք Արեւելքի տղաքներ էք , եւ պտուղ շատ կը սիրէք , Ձեզի նարինջ բերի հետս : Բայց Հայաստանի ձեռով՝ ձեռքով կեղեւելով պիտի ուտենք , դանակ չենք ուզեր եւրոպացուց պէս : Նայինք զալ անգամ ինչ կուղէք որ բերեմ . — գիտեմ ինչ պիտի բերեմ , շօշուօք ըսուած անուշեղէն մը կայ անկէ կը բերեմ :

Քանի մը որ է որ Բարիդ չըլլալու չի կրցի զալ Ձեզ տեսնել , ասկէ վերջ աւելի շուտ շուտ կուգամ Ձեզ տեսնելու : Դուք զիս գեռ չէք ճանչնար , յետոյ կը հասկնաք իմ ինչպէս մարդ ըլլալս : Ես Պօլիս վարժապետութիւն կընէի 700 աշակերտ ունեցած եմ :

Ձեզ վերջին անգամ տեսնելէս վերջը Լոնտրա գացած էի : Հոն մօրեղբորս հետ գացինք Թումատեանի որբանոցը տեսնելու : Լոնտրայէն դուրս հեռու տեղ մընէ մօրեղբայրս տրտնջաց հուաւորութեան համար , բայց Ձեր սիրոյն համար գացինք . լեռներէ , ձորերէ անցանք եւ հասանք սարի մը ծայրը , ժայռի մը վրայ շինուած պարզ տուն մընէ : Ոչ որբանոց կայ , ոչ խմբադրատոն եւ ոչ որբ : Յատուկ անանկ հեռու տեղ մը գացեր է որ Հայեր չի գան եւ չիտեսնեն :

Հայկ , — Տէր Հայր , սուտ ես , մենք այն մարդիկը դիտենք եւ անոնց վրայ վստահ ենք : Ձեզի չենք ճանչնար , մանաւանդ քանի որ մեզի այսպէս խտրելով փախցուցիք , Ձեր ըսածին ամենքն ալ սուտ են : Մենք գիտենք թէ այնտեղ որբանոց կայ : Մեր ծնողներու ինամականներ լաւ կը ճանչնան զանոնք եւ մեզի ու բոլոր այս տղաքը անոնց յանձնեցին : Նայէ , այս ճտղաքը կաթողիկոսը ինքը ձեռքովը իմ աչքիս առջեւը յանձնեց Պրն . Փիլաւեանի Լոնտրա Բրոֆ . Թումատեանին տանելու , ու հիմայ որբանոց չիկալ լսելով մեզ խաբէք կոր : Մենք Պրն . Փիլաւ-

նեանի աւելի կը հաւատանք : Անիկայ մեզի այնչափ շարաթններ առաջնորդեց , միշտ մեզի բարիք ըրաւ , հետեւինիս սիրով վարուեցաւ , մեզ խրատեց , բարի օրինակ եղաւ , մեր ամեն նեղութիւններուն համբերեց : Ձեզմէն աւելի անոր կը հաւատամք : Ձեզի ի՞նչ որ այսպէս մեր գործերուն կը խառնուիք :

Եղև լալ — Ես վեհափառի որբերիցն եմ. մենք 18 յոգի էինք : Վեհափառը ուզում էր որ Պրն Փերան 18 նէլ ընդունի, բայց նա չի կարողանալով միայն վեց հատ վերառեց : Կորիւն վարդապետի հետ եկաւ եւ մեզ վեցիս ընտրեց, միւսները աղաչեցին գալ, քղանցքից փաթթուելով չէին ուզեր բաժանուիլ : Թէ որ ազգասէր էք, գնացէք նրանցն բերէք, ի՞նչու գոզի պէս մեզ փախցրնում էք. երբ մենք այնտեղ որբ եւ անաէր մնացեր էինք խել քներդ ո՞ր տեղ էր որ չեկաք ու մեզ չի փնտռեցիք, եթէ իրաւ ճիշտ է որ սիրում էիք մեզ :

Արմենակ. — Տէր Հայր, սրանք մեզի գէշ խօսքեր կըսեն, կը խաբեն ու կը ծեծեն կոր, լալու ալ թող չեն տար կոր : Անցեալ օր ձայնով կուլայի, Միսակը բռնեց թեւէս, հրելով քաշելով բերաւ դռնէն ներս խոթեց ըսելով " չան զաւակ գունաս տեղին արժանի չես ,, եւ ներս ըրած ժամանակ այնպէս հրեց որ գլտորուելով ծունկերուս եւ երեսիս վրայ ինկայ :

Ռոբէն . — Ես ալ ասեցի Հայրիկին պէտք է մէկ հատ նամակ գրեմ, թուղթ ուզեցի չի տուին, յետոյ ես թուղթ մը գտայ եւ գրեցի այսպէս :

« Հայրիկ մենք ուղտմ ենք քալ քայց որանք չեն ըողում, առաջ աղցր խօսած էին ի՞նչ կեղտորե կծու են խօսում : Խնդրում եմ շատ սրտ, ծար մը էլքրիք մեզ այտեղէն աղտրիք » : Այս նամակս Միսակը առաւ կարգաց վրան թքաւ եւ պատուելով նետեց վառարան, ասանկ բաներ քեզի պէտք չէ ըսելով : — Մեր Հայրիկը ասանկ բաներ չէր անում :

Յովէէ . — Տէր Հայր. Ասոնց նոր լաթեր պիտի շինուիին երբ անգամ մը չինուին, հագնին Թումահանը եւ Լոնարան կը մտնան, հոս կը մնան

ի՞ ծի հետ :

Արմենակ. — Տէր Հայր, գիշերներն ալ պաղկըլլայ, կոր, վրանիս մէկ ֆանելայով պառկելով մինք կոր. կամ վերմակներ տալու է կամ կրակ վառելու է :

Քահանա . — Այո՛ , տղաքներս, Ձեզի համար ամեն բան կը պատրաստուի կոր, համբերեցէք. զեղեցիկ հանդերձ, անկողիններ, նստարաններ, փառաւոր տուն ու ամեն բան :

Փիշերներն ալ երբ մրսիք դուրսիդ վերմակին մէջը քաշեցէք եւ շունչովնիդ շուտ մը կը տաքցնէք : Ես ալ երբոր մտիմ անկողինիս մէջ այդպէս կընեմ :

Փիշերներն ամուսն վառելը վնասակար է :

Հոգ չէ հիմա քիչ մը ժամանակ այսպէս կանցունէք, մինչեւ որ լաւ տեղ մը չինուի Ձեզի համար եւ վերջանայ, ան ատեն հոն կերթաք եւ հանգիստ կըլլաք :

Հայ . — Նայեցէք տղոց վրան գլուխը ի՞նչ է, աղտոտեցան, շապիկ չիկայ փոխելու, գիշեր ցորեկ լաթերնիս վրանէս հանած չունինք, ողբիլը վրանէս կը թափի, ճամբան մինչեւ անգամ այսպէս աղտոտ չէինք : Գաղղիացիք կուզան եւ այս աղտոտութիւնը տեսնելով cochon (չօչօն — խոզ) ըսելով մեզմէ ես կը կենամ (դեռ անկէ 50 օր վերջը հազիւ թէ մէկ անգամ բազնիք տարած են տղաքը) : Հացը մինչեւ անգամ խնային կոր եւ աղաքը անօթի մնալով իրարու հետ հացի համար կոիւ կընեն : Ամօթ է ձգեցէք որ ամեն մարդ իր տեղը երթայ :

Քահանա . — Շատ աղեկ, ատ ամենուն կը նայինք դուք հանգիստ կեցէք, մնաք բարով :

Տղաքը պատու . — Բայց ոչ . Տէր հայր, մենք հոս չենք կենար : Ասոնք մեզի խօսք տուած էին մեզ հոտ տանել մեր հայրիկին. կամ մեզի տար, կամ անի հոս բեր որ տեսնենք :

Քահանա . — Շատ լաւ : Ես վաղը, Իքօֆ, Թումահանը հետս կը բերեմ ու կառնէ Ձեզի կը տանի հետը, անհօգ եղիք, մնաք բարով :

Միտի , — (քահանային մեկնելէն վերջն) :

Հայտէ , Թումանանն ո՛ւրիկէ պիտի գտնէ որ , անիկա բանան է , եւ անկէ ելլալիք ալ չունի :

Հայկ . — Այսօր մեծ խայտառակութիւն մը կելլէ , մեզի ետ տարէք : Անցեալ օր խոստացաք տանել ու կրկին խաբեցիք չի տարիք . ալ կը բաւէ . ի՞նչ պիտի ըլլայ նէ թող ըլլայ , Այս օրէն աղէկը չիկայ :

Գալեօգճեան . — Ո՞վ էր անցեալ օր այն պատէն դուրս ցաթկողը , եթէ անգամ մընայ ընէ զօրք բերել կուտամ , կը պիտո՞սեմ :

Հայկ . — Ես էի փախչողը . եթէ փախչեմնիս չէք ուզեր մեզի ետ տարէք : Երանի թէ զօրք բերէիք որ Ձեզի խաղք ընէինք , մենք զօրքէն չենք վախնար . զօրքն ի՞նչ ընէ հոս :

Միտի . — Հայկ դուն բաւական մեծ տղայ ես եւ խելքդ ալ բանի կը հասնի , քեզի մեղքնամ կոր , ի՞նչու պիտի երթաս կորսուիս Լոնտրա , Բարիզի պէս տեղը ձգելով : Հոս կեցիր Ես քեզի 100 բութի կուտամ . քեզի գործի կը դնեմ : Չ սենեակ ունիս , մէկը քեզի կուտամ , եղբայր կը ըլլանք :

Հայկ . — Ռուպլիներդ քեզի ըլլան , ես չեմ ուզեր . ոչ ալ կը հաւաստամ Ձեր սուտերուն : Անցեալ օր Գալիպոլոսեան 50 Րուպլի խոստացաւ պատուոյն վրայ երգում ընելով , ան տուա՞ւ որ դուն ալ տաս : Մենք կը հասկնանք : Դուք նէֆսէնիէթով այս բանը կընէք կոր . այս խեղճ աղաքը հոգեբնիդ չէ բնաւ : Եթէ հոգ ունենայիք երկիրը հազարներով խեղճ անօթիներ կան անոնց կօղնէիք : Ձեր բրածը պարզ ճորագործութիւն է : Մեզ անպատճառ այս իրիկուն տանելու էք , չէ նէ մեծ խայտառակութիւն մը կը հանենք :

Միտի . — Եկէք Ձեր չորսը տանինք , բայց ետեւի կողմէն եկէք որ միւս աղաքը չի տեսնեն :

Սկայն , հակառակ բոլոր զգուշութեանց , աղաքը կը տեսնեն անոնց սարուիլը եւ ամէնքը մէկէն կ'վազեն վար , որը դռնէն , որը պատէն կը լեցուին դուրս եւ փոքրները 4 ինքզանցները պլլուելով կուլան , կազաչեն որ գիրենք ալ հետ տանին : Իսկ Մլսակ եւ

Մարտիկ , ամօթ է հոս դուրսը ատանկ բաներ մի ընէք ըսելով ներս կը մտցնեն եւ կը հասկցնեն որ այս գիշեր 4ը պիտի երթան , միւսներն ալ վերջը պիտի երթան : Այսպէսով կը հանդարտեցնեն եւ 4ին մնաք բարովի տըխտօր հանդէսը տեղի կունենայ :

Հայկ ցած ձայնով կերպէ .

Այս ինչ սարսափելի արկած էր որ ինծի եղաւ , կարծես յանկարծ սեւ փեշատը իմ ձեռքիս դպաւ : Մնաս բարեաւ քաղցրիկ մայրիկ ես պիտի գնամ . Պատերազմի դաշտին վրայ վէրք տամ ստանամ :

Կապոյտ երկնքում գոյն գոյն կամար է կապեր . Բայց Հայ տղեկների սիրտը խաւար է պատեր Ոհ , երբ պիտի Լոնտրայի որբանոցն իյնանք Բռնութենէ ազատուելով զիրար հոն գտնանք . Աստուծո՞րք կը պատասխանէ :

Երթայք բարեաւ իմ սիրելիք
Ձեզ հետ տանիք սրտիս կտորիկ ,

Հազիւ այս երկու տողերը կարտասանէ ու սիրտը փղձկելով , աչքերը կը լեցուին արցունքով եւ չի կրնար լինցնել : Դաւիթները կաճապարցնեն 4 ը բաժնուի , բոլոր աղաքը կրկին իրար կանցնին , կը համբուրեն փոքրիկսերը եւ " մի վախնաք , դուք ալ կուգաք քանի մը օրէն " ըսելով կը քաջալերեն եւ այսպէս գանոնք ձգելով կը հեռանան :

Չի մոռնանք յիշել որ երբ աղու մէկ մասը մնաք բարովի երգերով զբաղած էին , մաս մընայ անդին անկիւն մը լսիկ մնջիկ ուրիշ կարեւոր գործողութիւն մը կը կատարէր : Դրպանի տեսրակէ մը փոքրիկ էջ մը թուղթ պատռած , նամակ մը կը պատրաստէին զրկելու իրենց Հայրիկին , իմացնելով իրենց վիճակը եւ խաբուելով փախցուելին :

Ահաւասիկ աճապարանք զրուած եւ ստորագրուած այդ նամակը , իր նոյնութեամբ կը դնենք հոս , որ Հայրենիքի բանտերէն դուրս զրկուած սրտածմլիկ նամակ-

ները կը յիշեցնեն, եւ զոր մնացող տղաք ստորադրելով յանձնած են գացոցներուն:

Մենք մեր յօժար կամով ուրում ենք Լծնած գնալ: Մեզ մինչև այսօր իրաբերելով բերել են: Ասել են թէ Ձեր Պարիզ կը դառնայ, Ձեր Հայրենի կը շայն Ձեռն կը պահեն: Վերջապէս շատ յեւերով և կերպերով մեզ համոզելով մինչև այս օրը Եստան գիւղը բերեցին: Հիմա մենք սորաբերում ենք թէ մեր յօժար կամով ուրում ենք Լծնած գնալ:

Ձեր Գ. — Չորս տղոց կրթալէն վերջը Ձէզոքը մէկդրի կանչելով Գահանան եւ ուրիշ մի քանիներ, կրտէ:

— Ծանրով, այս ի՞նչ խայտառակութիւն է, այս ի՞նչ խեղճութիւն է: Այս բոլոր տեսարանիս մէջ քերտուս չի բացի, բայց ալ հասկերտութիւնս հասաւ: Երբ բոլոր իմանայ այս բաները, շիտակը մեծ պատասխանատուութիւն կայ: Այս ի՞նչ աղտոտութիւն է, սրտով աշխի կողմիս ոչիլը, աղտոտութի կոր: Ասիկէ յայտնի է որ տղաքը նորալ կուզեն. զուցէ մեկ երկուքէն զոս, ինչո՞ւ չիք սակի յանձնել, եւ միայն ուզողը թող մնայ:

Միտանան. — Ինչո՞ւ, անոնք չափահաս չեն, անոնց խօսքը, կամքը չըլլար, անոնք, իրենց օգտակարը որոշելու կարողութիւն չունին, Mineur են:

Ձեր Գ. — Լաւ, բայց իրենց ծնողներ եւ իմանակալներ յանձնել եւ Թուրքիանի, ձեզի ի՞նչ:

Գահանան. — Երտակ է ըսածդ. ես Թումահանը կը ճանչնամ, պատուաւոր մէկն էր Մարգարանի մէջ. ամենէն սիրուած եւ յարգուած, իբր կրթեալ եւ ազգասէր եւ պատանեաց կրթութեան մեծ հոգ տանող: Անգղիա ալ հիմա ծանօթ եւ յարգուած մէկն է. ինչո՞ւ պէտք էր այսպիսի խայտառակ բաներ ընելով տղաքը փախցնել: Հիմա ի՞նչ պիտի ընենք ասոնք: Ես այս Չատիկի, Միտանի, Մարտիկի եւ Գալիպոլիանի խճաբակէն ճանձրացայ, ասոնք կատարեալ խեղճ են: Անոնցմէն իմ քոչածս շխտակը շատ է: Գիտէ՞ք. անգամ մը Միւնիթըր զիս խնձոցքի մը հրախրեց եւ Հոգաբարձութիւնն ալ յարմար սեպից իրթալս, խորհելով որ չերթալս աւելի վնասակար է Գործադարսը

մեր խեղճերուն խմբակը կիսանայ ասիկայ եւ կուզան տուն հետեւեալ ատուը՝ հրամայելու որ անպատճառ չերթամ. ինչ բրի չի կրցի համոզել: Ատրճանակը սեղանիս վրայ գրին եւ ըսին, եթէ երթաս, կամ փողոցը կամ զեսպանատան անջուր դիակը կը փոխնք: Եւ ստիպուեցայ հնազանդելով պարիարքարանին յանդիմանութեանց եւ Միւնիթըր կասկածանքին եւ թշնամութեանց ենթակայ ըլլալ: Անոնց բրած յիմարութեան պատիժն ես կը քաշեմ: Երկիրը անկար գաւակ մը ունիմ, հոս բերել տալ կուզեմ զարմանելու համար ու չեմ կրնար. Թէսքիքէ չեն տար:

Նաեւ ասոնց իմ նախորդիս Հ. Ս. Պարսեան Վարդապետին բրած նախատինքներն եւ անիրաւութիւնները չէ՞ք յիշեր. խեղճը այս խոմբին կենդանի նահատակն է:

Միտանան. — Տէր հայր, այս խնդիրին տակէն քեզի օգուտ կայ: Գուն ծայրագունութեան եւ այսչափ բողձացեալ Եւրոպայի տաջնորդութեան սխալ հասնիս:

Գահանան. — Ինչ եւ իցէ, հայտէ նայինք, ուչ է ալ երթանք: Աստուած բարին կատարէ:

Գահանան Ձէզոքն ու Միտանանը կը վերադառնան Բարից, Հայկական ճաչարանը, որ անբանդիչ խմբակին կենդրոնն ու ժողովատեղին է. ուր կը գտնեն պատահմամբ Լոնտրայէն նորեկած ազգային մը, որ Թումահանի Հօմին գործերուն լաւ տեղեակ, ու օգտակարութեանը համոզուած ըլլալով՝ անոր ջերմ պաշտպաններէն մեկն է: Սովորական բարեկենսեր փոխանակութեան վերջը, Միտանան քահանային խօսք նետելով, Տէր Հայր, Ձէզոքը Ձեզ ալ համոզեց մը Թումահանի շահագործութիւնները ջատագովելով: Ահա այս Լոնտրայցի Պարոնն ալ անոր պաշտպաններէն է եղեր:

Գահանան. — Ինչո՞ւ պիտի համոզէ, մենք Թումահանի ամեն բաները չենք գատապարտեր ես. մարդը պատուաւոր կերպով ազգը Անգղիացոց ծանօթացեցեր, եւ բաւական Անգղիացի բարեբարներ գտեր է Անգղիոյ մէջ 15—20 հայ աղքատ եւ անտէր աղաքներ պա-

հել, չափաւոր կրթութիւն մը տալ եւ համեստ գործի մը առաջնորդելու Մենք իրեն անձին գէժ բան մը չունինք, մինչեւ իսկ գատաւորին առջեւ յայտարարեցինք թէ Թումանեանը իբր ազգասէր եւ պատուաւոր անցեալ մը ունեցող մէկը կը յարգենք: Ամեն բանի շահագործութիւն ըսել անցնելու չէ:

Չէր. — Եկրպարեմի միևնույն անգամ որ Թումանեան որբերէն շահ մը ունի, ինչ որ առանց սպասուածի ձրի եկրպարութիւն մը, շարահիս սպրդում մըն է, սակայն ի՞նչ հիման վրայ յենած պահանջելու եմք որ որբեր պակտող, ինքանող մեկը սակասաւոր իր վնասովը ընելու է գայող, կամ ինք անօրի մեռնելու է անօրիներ կերակրած ժառանգակը: Եւրոպայ, մանաւանդ Անգղիա, չիկայ այդ գաղափարը: Հոն ընդունուած բան մըն է թէ «չունէ եւ վարչութիւն»: Անոր համար Անգղիացիներ գործէ մարդ է միևնույն անգամ չի կոչուի մարդ եմք:

Դուն Տեր Հայր, բոլոր բարեգործութիւնները միևնույն իսկ «բարեգործութիւններ» սակայն կրնան. առանց որակի կնոսքի. բարոյ, պատկ չես ընէր, պատարագն անգամ որ անկեանեմ «բարեգործութիւն» է առանց որակի չես ընէր. ուրեմն ինչո՞ւ կեղին մտք տեղը քաղ կը նեղես Թումանեանի փոխանակ, իբր գաւառացի, իբր հիմնէն ծանօթ, իբր պաշտօնակից, ձեռք կարկանդակ: Գիտցիր որ դուն ալ շահագործումի խրոչնակն ազատ չես. այդ Տարեկան անորը Գու գիտող վրայ ալ կարող եմք երբ աշխարհակ անխրատութիւններ քողարկելով այս ինքնակն շատ երես տա, որ մը զանազան անպատասխան պիտի քաղես:

Մենք. — Էթէնտիմ ի՞նչ ըսելէ աղքատ աղաքներ Եւրոպա բերել: Վաղը ասոնք մեր գլխուն պէլա պիտի ըլլան: Կամ անգործ մնալով մեզի պիտի դիմեն օգնութեան եւ կամ մեր գործերուն շահերուն ձեռք պիտի զարնեն: Նայէ քանի շատանաք շահերնիս ալ այնչափ քիչնայ կոր. ուր է այն հին շահերը որ ժամանակ էգնեան եւ ուրիշներ շահեր են, երբ իրենք մինակ են եղեր հրապարակի վրայ: Եթէ Թումանեան բարիք պիտի ընէ, հոն երկրին մէջը թող պահէ

զանոնք առանց Եւրոպա բերելու:

Լուրջ. — Բայց Անգղիացին իրաւութեամբ չունի՞ իր օգնած որբ կամ աղքատ տղան իր աչքին առջեւ պահելու. կամ Թումանեան իրաւութեամբ չունի՞ իր մտքը պահել որ աւելի լաւ հակէ: Քանի որ դուք հոս իրեն չէք վստահիր ու կը մտտէք զինք, անիկայ իրմէն այսչափ հեռու տեղ մը, Հայրենիքի այս խառնա՛յ վիճակին մէջ որո՞ւ թող վստահի, ի՞նչպէս պիտի գիտնայ թէ հոն շահագործում տեղի պիտի չունենայ: Եթէ գործընակ, ստակը էջմիածին զրկեց, ո՞վ պիտի ապահովցնէ զինք թէ իր նուազատակին պիտի գործածուի, քանի որ շատ տարածայնութիւններ կը շրջին նոյն իսկ էջմիածնայ հասոյթներու մտտակարարութեան գէժ, ուր, թերթերու մէջ

Երեւոյթ զլիակցութեանց համեմատ, պիտի տեսնէ, համարաժողովներն չկայ, եւ վեհ. Աթոզիկոսի ամենամօտը երկրներու վրայ իսկ կը կանխածուի իբր շահագործող: Քանի որ դուք, Բարիքի մէջ սորված չէք բարեգործներու նպատակը յարգելով ստակ մը միայն տրուած նրպատակին գործածել, ու Թումանեանը կը մեղադրէք անոր համար որ Լոնտրոն իր որբանոցին համար բերուելիք տրոգոց ճանապարհածախսին համար տրուած ստակը, շատ իրաւամբ յանձն չառնիր էգնեանի գործարարը աշխատելու համար վար դրուելիք տրոգոց ճամբու ծախքին յատկացնել, ո՞վ պիտի ապահովէ թէ էջմիածնայ կամ ուրիշ վանքի վարդապետ մըն ալ վաղը պիտի չելլէ Թումանեանի զրկած ստակը ուրիշ կարծեցեալ բարի գործի մը պիտի չի յատկացնէ, «ան ալ բարիք է սն ալ» ըսելով:

Գուրջ. — Բայց մենք չենք Թումանեանէն գանգատողները. իր իսկ հասուցած աշակերտները հիմա իրեն գէժ են: Ասոյ ինչ պիտի ըսես:

Լուրջ. — Պիտի ըսեմ որ վատ ապերախտներ են եւ դուք ու Ձեզի պէսներ են որ անոնք այդպէս ըրիք: Մարդը գիրենք տկուղ առաւ, պահեց ու կրթեց եւ հիմա ելեր ինչո՞ւ աւելի չիտար ըսելով մարդը կը բամբասեն: Ան ալ շատ անգամ խրատել, յանդիմանելէն վերջը, երբ տեսաւ որ խելքերնին գլուխնին բե-

րելու համար ըրած ամեն ջանքերն ու փորձերը սխալ մեկնելով՝ և աւելի զրսի գրգռիչներուն ականջ կախելով կը յամառին իրենց ընթացքին մէջ, քովէն ճամբեց: Կրկին, իրենց արժանի եղածին պէս օձիքնէն բռնած զուրս չըրաւ զիրենք, ինչպէս պիտի ընէր Հայրենիքի ամէն որբանոցի տեսուչ, ինչ որ պիտի ընէինք զուրք եւ ևս, այլ համբերեց երկար ժամանակ, մինչև որ անոնց ամենուն այ գործեր գտնելով տեղաւորեց: Հիմա այ ատ պարոնները ելեր գործերնին չեն հաւնիր եղեր, շատ բարձր գործ չէ եղեր, իրենց մեծ ապատուութեան յարմար չէ եղեր... Մինչդեռ իրենց պէս հազարաւորներ ատոր կիսուն տիրանալով բախտաւոր պիտի համարէին ինքզինքնին: Երտակը Թումանեան լաւ համբերեց, շատ անգամ ըսած եմ թէ ևս օր մը չէի կրնար համբերել:

Ձեզի մէկ օրինակ մը տամ:

Այս դժգոհ աղաքներէն մէկը, որ հիմա անոնց պարագլուխը, Տէր Հայրին թղթակիցներէն մին եւ ուրիշներուն ալ ներ շնչոզն է, անգամ մը զրսն իրեն եղած խոստման հաւատալով որբանոցէն հեռացաւ, բայց քանի մը շաբաթ վերջը խելքը գլուխը գալով զղջաց եւ թախանձագին խնդրեց ետ գալ: Թումանեան ալ ներելով կրկին ընդունեց զինքը:

Եթէ Թումանեան այդչափ գէշ մէկն էր, ու որբանոցը նկարագրածնուն պէս լոկ շահագործուով տեղ մը, ինչո՞ւ զլանալով հանդերձ կրկին ետ գալ զիջաւ, և ինչո՞ւ կրկին մնաց ձոն տարիէն աւելի:

Թումանեան կրկին այնչափ բարի գտնուեցաւ որ, կերակուրէն ու բնակարանէն գատ 2 Անգղ. ոսկի ամսականով ազգօգուտ գործ մը գտաւ իրեն, բայց այդ ազգասէր Պարոնը յանձն առնել չի զիջաւ. այլ նախապատիւ համարեց նստել Թումանեանի յարկին տակ, անոր հօցն ուտել և հանդերձը հագնելով իր հտեւէն ձգել բոլոր ընկերները եւ դժգոհներու խումբ մը կազմելով այս բոլոր սեւ զրպարտութիւնները նիւթել:

Ահա այս ապերտխտին է որ վերջին անգամ որբանոցէն ելած ժամանակն ալ Թումանեան 3 Անգղ. ոսկի

ամսականով գործ մը գտած է, Լոնտրայի շատ պատուաւոր առեւտրական տան մը մէջ, ուր կը գտնուի նա այժմ, և ուրկէ խիզճ չընէր Տէր Հայրին գրել թէ Թումանեան զիրենք բռնած զուրս ըրած է ու հիմայ Լոնտրայի փողոցները կը թափառին:

Այս զուրս ձգուել ու Լոնտրայի փողոցները մնալու զրոյցը բոլորովին սուտ է: Երբ իր հացն ուտելով և իր յարկին տակը նստած իրեն գէժ կը դաւաճանէին Յուդայի պէս ու ընդարձակ թղթակցութիւն մը բացած էին իրեն գէժ սուտեր տարածելու, և Թումանեան անոնց իսկ բախիքին համար, այդ ամէն նախատանաց համբերութեամբ կը տանէր, Ձեզի պէսներ շահագործումի աղաղակ բառայով, «եթէ տղոց լրտեսները զրպարտութիւններ են և անոնցմէ շահ չուրի, ինչո՞ւ օձիքնէն բռնած զուրս չընէր», կըսէին: Իսկ հիմա որ գանոնք ուղղութեան թերելու ամեն յոյս ի գերեւ ելլելը տեսնելով այլ և այլ գործերու զրած՝ որբանոցը մաքրեց ու անոնց շարագեցութենէն ազատեց, հիմա ալ ելեր ինչո՞ւ զուրս ըրեր, վճռաւոր է, կը պտուան Սակայն ճշմարտութիւնը աս է որ ոչ մին վճռած է այլ ամենքն ալ գործի զրած է: Ահաւարկ անոնցմէ ոմանց գործերը: Մէկը վաճառականի քով է, ուրիշ մը դեղագործի, երրորդ մը գարիպիքի ապակեգործի, մէկ ուրիշը այսօր Լոնտրայի մէջ թղթատարական պաշտօնեայ ըլլալով ապագան բարւոքած է (և իր բոլոր ընկերներ կրնային հոյնը ընել շտորձիւ Թումանեանի տուած կրթութեան, եթէ գոհ չէին իրենց ձեռքի գործերէն), երկուքը Անգղիական տպարաններ զրաչար են:

Ինչ վերջերս՝ այս անտէր ու թշուառ Լոնտրայի փողոցները ձգուած ներկայացուածներու: այնպիսի գործ մը առաջարկեց Թումանեան որ կերակուրէն և բնակարանէն գատ շաբաթը 8 — 12 շիլլինկ կը խոստանար ու մերժեցին, հարկաւ ձեռքերնին աւելի շահասը գործեր ունենալուն համար: Փողոցը մնացողներ միթէ աւանկ առաջարկներ կը մերժեան:

Եթէ զուրք այս մեծապահանջ ապերտխտնե-

ըուն իրաւունք կուտաք՝ ու իրօք անոնց բարեկամ էք, զանոնք կը հոգաք, ինչո՞ւ անոնց գործնական օգուտ մը չէք ընծայել, ինչո՞ւ աւելի լաւ գործերու չէք առաջնորդեր. Ձեր ալ պարտականութիւնը չէ՞ մի անոնց վերայ խորհել: Թումանեան այսչափ ժամանակ գէշ աղէկ պահեց, հիմա որ անոնցմով հետաքրքրուիլ սկսաք, քիչ մըն ալ դուք օգնեցէք նայինք: Միայն տոյն ժամանակ խօսելու, քննադատելու իրաւունք կունենաք եւ ոչ թէ Բարիկ նստած Ձեր քէյֆին ու շահին նայիլ ու դժգոհներու գրածները իբր պատգամ կլլել ու առանց մարտելու դուրս ժայթքելով:

Թումանեան ա: — ալ առաջարկեր է Ձեզի որ, եթէ իրաւ էգնական որբեր կուզէ իր գործարանին համար եւ կը վստահացնէք թէ որբերուն օգտակար գործ մըն է, ահա իր հին որբերը կրթուած, պատրաստ կը կենան, թող առնէ: Մանաւանդ եթէ անոնց հիմակուան գործերը յարմար չի սեպեր: Ըսել է նաեւ որ, այս նոր տղաքը իր որբանոցին համար եկած ըլլալով ինք առնէ զանոնք, իր կրցած կրթութիւնը տայ անոնց եւ վերջը էգնականի տայ զանոնք, եթէ էգնական մարդ հասցնել, որբերուն բարիք մը ընել կը փափաքի: Բայց մարդուն այս առաջարկութիւններէն եւ ոչ մըն ընդունուեր է, որովհետեւ խնդիրը նէֆ-էնէնէն վրայ է. փափաքնիդ եղածը քակել, կործանել է, չէ թէ աւելի լաւ ընել կամ որբերուն վրձակը բարւոքել կուզէք:

Միւսան. — Ախար, հէմ բերածներուն ամէնն ալ որբ չեն եղեր. մէջերնին շատեր ծնողք ունին եղեր: Աս ի՞նչ տեսակ որբանոց է: Գործին մէջ շագործութիւն ըլլալը անկէ յայտնի է որ հարկաւ առնք ալ իբր որբ պիտի ներկայացնէ Անգլիացոց:

Լ. Կրտսեցի. — Թումանեանի Հաստատութիւնը կը կոչուի Հայկական Հօմ որբ եւ շատոր արդոց, կամ պարլապէս Հօմ: Գուք զիտնալու էք թէ Հոմ որբանոց բնել չէ: Ոչ ապաքէն երբեմն ծնողք ունեցող տղաք աւելի զժրախտ եւ օգնուելու արժանի են քան իսկական որբեր: Ձեր շահագործութիւն կոչած ամեն

բաներն ալ ահա այսպէս սխալ հասկցողութեան կամ Անգղիական կերպերու տգիտութեան արդիւնք են: Աչքերնիդ շահագործութեան ակնոց դրած, ամենէն մաքուր բաներու մէջն իսկ շահագործութիւն կը տեսնէք: Գահանա. — Ինչո՞ւ ազգայիններէ բաղկացած հոգաբարձութիւն մը չունի որ վերին հսկողութիւն մը ընէ որբանոցին վրայ: Ինչո՞ւ Ազգին հաշիւ չիտար: Չէր. — Եթէ բաւ մը պիտի ընէ Ազգը, նախ իր մեջ, իր իսկ սակներով գործուած զեղծումներուն առջեւ թող առնէ ու հաշիւները կարգադրէ: Այնչափ վստիկ հարիւրաւոր, հազարաւոր ոսկի եկամուտներով անօգուտ կամ անյանակ կամ մի քանի պորտաբոյծներուն ձեռքը մնացած եւ. Ազգը թող նախ անոնց հաշիւները տեսնէ, գործերը կարգի դնէ, ու ապա Անգլիացոյն Անգլիոյ մէջ պահած որբանոցին հաշիւները պահանջելու ելլէ: Ազգը իրեն գործ չունեցած տեղը խառնուելն ի՞նչ իրաւունք ունի:

Գաղով ազգային Հոգաբարձութեան մը խնդրոյն գորս ունեւալ Թուրքիայէն իմիս ալ խորհած եր: եւ փախաք յայտնալ, կը յուսամ թէ Ազգին անուանք Բարիքի մէջ գործուած այս խայտալիտութեան եւ իրեն դեմ շարուած դաւերէն վերջը, հիւսա խեղճը գրուիք գաղով այդ գաղափարը բոլորովին ձգած ըլլալու ե: Եթէ ազգը իր գործերը սա յայտնի իսկական կը յանձնէ, եւ անոնց գործած կեղտոտ արտադրութեան անսարքեր հսկողութեան կը յայտնալ, առանց բողբոջելու, անկի ի՞նչ կրնայ սպասուիլ: Երբ իր որբանոցը գոցելու որոշուան զայ ան ասէն միայն ազգային Հոգաբարձութիւն կազմելու ե որ շու վերջաւորութիւն մը ըլլայ ու հսկողութեան յուղարկաւորութիւն մը կասարուի: Առ այժմ քանի որ շարունակելու միտք ունի, շու կրնէ որ Հայ Հոգաբարձութեան եւ կեւալ: Գաղի որ իր նուիրատու Անգլիացիներ են ու ցանկնք գոնացնող պատշաւոր, ծանօթ Անգլիացիներէն կազմուած ֆոնիք մը ունի. որ կը հսկէ վրան, հաշիւները կը ֆնէ, կը վարտարցնէ, եւ անէն սարի կանոնաւոր տեղեկագիր կը հրատարակէ, ալ ի՞նչ կուզէք: Անգլիացին Ձեր կարծածին չափ յիշար չի որ իր չի գիտցած, չի հասկցած տեղը ելլէ սասկ սայ: Այս անգամ միայն, գաղի որբերուն անարտու ծախսին համար ազգայիններէն ալ օգնութիւն

հաւաքեր եւ խոսացողք եւ ասոր հաշիւը ներկայացնելը այդ նուիրասուաց եւ սպռած ներկայացուցողք եւ Եսկե մաքուր, ասկե պատուաբեր ի՞նչ գործ ունիք, ցցուցեք :

Մեկ միշտ վերացական մարդիկ եղած ենք, միշտ ճոյն աղփաս հպարտ ժողովուրդը, ո՛չ կրնեմք ո՛չ ալ բող կուսակն որ ուրիշը ընե, ո՛չ կրնումք ընել ո՛չ ալ ձեռ-
փէն եկածը ընողին բրածեկ գոն եմք : Միշտ ձրի պաշակը-
ներ ունիմք : Սովորաբար սսակ մը շիտուողներս եմք որ ին-
չո՞ւ սակն չեն ընել, նսակն չեն ընելի խօսքեր կրնեմք :
Թայրայեղութիւններ շատ կրսիրեմք . կուզեմք որ մեր որ-
բերը կամ անօրի մերկ մենեկին անպատուաբար, եւկամ երե
մեկը անոնց վրայ խորհի, անոնց հետեւ բան մը ընել ու-
զե իսկոյն մեր որբերուն տեր կեղեմք, կը պահանջեմք որ
անեկեկ շար, անեկեկ բարձր անեկեկ փայլունը ըլլուի,
ինչ որ գուցե մեկ մեր գաւակաց չեմք կրնար ընել,
ասպա քե ոչ շահագործու մի փողը կը հնչեցնեմք : Աս ի՞նչ
գարնանայի բան եւ Հայ որբը, որ կը կարծեք քե անեկ անոր
դպրոցը հարկաւ կը շահագործե զայն : Կերելի քե բոլոր
Հայերս շահագործող սոց մըն եմք : Երե յիշահագործած
ընելուն կերպը գիտեք ինչո՞ւ չեք ընել :

Մեծահասակ . — Թու՛ման ի՞նչ կը թու՛թիւն պիտի
տայ . իր հին սանկը որ գանգատին թէ որբանոցը բան
մը չեն սորվեր : Ինչո՞ւ գանոնք բարձր դպրոցներ չէ դը-
րեր որ զբաղէտներ, առաջնակարգ մարզիկ հասցնէր : Ազ-
գը հիմա այդ պիտի ներու կարօտութիւն ունի :

Ձեռք . — Երե այդ տղաքը բարձր կրթութիւն Հա-
մարտան եւ այն կերեւակայիկն, որբանց մը գալու չեիմք :
Ո՞ր տեսնուած բան եւ որ որբանց մը այդ տեսակ կրթու-
թիւն ասոյ : Հակառակ ասոր բունական գիտեմք դորս ը-
նելին առայ առաջարկած ե որ երե այս թշնամական ըն-
քացիեկ ետ կեանքով, որբանցը փակել կործանելու յիւար
ձեռնարկիկն ձգելով կը համակերպի իր կարգադրութեանց
եւ կրնողնիկն իր առաջնորդութիւնը, ինքն ալ զսկոնք փա-
նի մը տարի անելի բարձր դպրոց մը դնելու խօսք կուսայ :
Բայց այդ պարունները մերժել են :

Եւ ասկայն Թու՛ման հասարակ որբանցի մը նե-
րածեկ շատ անելի կրթութիւն մը տուած ե անոնց, որբա-

նոցին մեջ եւ Անգլիական դպրոց դրեղով : Լրագիրներու
մեջ հրատարակած բոլորակներին եւ յօդուածներին
կը գուցե քե մտերնիկն մշակուեր եւ գրիչնիկն
յիկուեր եւ, մանաւանդ հայերեկնունը ընելի չիկայ : Եւ հի-
մա գիտեք երբ ի՞նչ կրնեկ, կրնեկ քե բան չի սորվեցան
որբանցը այդ բոլոր գիտածնիկն եկած ժամանակնիկն գի-
տեիկն : Երեւակայեցեք 12 — 13 տարեկան տղաքեր որ հա-
յրեկն, Անգլիերեկն գիտեիկն, քերթերու բոլորակը կրնային ը-
լալ, եւ 3 — 4 տարի Անգլիական դպրոց յաճախելով հա-
յրեկն դասեր սովորելով անելի բան մը չի սորվեցան : Մարդ
կը գարնանայ գիտեալ քե որոնք անելի խեղճ են, այս բա-
ները բարբառողները քե անոնց հաւաստողները :

Այս վերջերս ալ ուրիշ մեկնութիւն մը գեր են :
Կրնեմ քե իրեմք հայրեկը ինքնագործութեամբ, քերթեր կար-
դալով սորվեցան :

Մեծահասակ . — Երեւակ է ե՛ա, մարդ թերթ կար-
դալով շատ կը զարգանայ, շատ բան կրնայ սորվել :

Ձեռք . — Զմայիտարիկն գիտ. սնու ֆեզի տղաք կըր-
թելու նոր կերպ մը, քերթ կարդալ տար անոնց, այս ե գաղտ-
նիքը, ասիկա բաւական ե : Այլը յոյս ուսումնական խոր-
նորդիկն եւ ինքնագործութեամբ :

Դպրոց, դաստիարակ, ծրագիր . . . ի՞նչ պիտի ե . բա-
ցեք տրան մը, լեզուցեք հոն անեկ տեսակ, անեկ հասա-
կի եւ ճաշակի յարմար քերթեր, ալ ի՞նչ կուզեք, տղաք
կը կրթուիկն կը ընենայ : Երեւակ այս գիտեիկն ընելի չիկայ :
Երե ասակն քերթեր կարդալով հայերեկն սորվիլ հնար ե .
Միւսի Միւստեսն, դոք ինչո՞ւ չեք սորվիր : Այդ տղոց
անեկ մեկը դեռ փակ մը տարի հայերեկն կրնայ սոր-
վեցնել Ձեզ, երե Ձեր շարժառարկանը արգելք կը հա-
մարիք, Ձեր գաւակաց վրայ փորձեցեք : Այս սփանջիկն գաղտ-
նիքը հարողդելու ե նաեւ Եւրոպիոյ Հայոց որ իրեկն
գաւակաց հայերեկն սորվեցնելու դժուարութեանց վրայ չի
խորհիկն : Գորդեան հակադրը փակուած ե : Ծան մեջ սեկ-
եակ մը բող յասկացեկն հայերեկն քերթերու, ընկաւ գնաց :
— Եւ խորհիլ քե ստունց ալ հաւաստողներ կան, այդ ե
անհասկանալիկն :

Սակայն եկեղեցիները վարկեան մը թէ այս գաւեշ-
 քը իրական է, թէ իրօք միայն թերթեր կարդալով սոր-
 վեցան հայերեկը, սակայն այդ թերթերը կարդալու հա-
 մար ապրիլ պէսքէ եւ ապրելու համար կերպով, հանդէս,
 քննարկ պէսքէ եւ, աստիճանով առիթ: Միքէ այս հը-
 րաշարժութիւնը թերթերը այդ քանակը աշխատելը եւ
 ձեւարարութիւնը իրենց այդ թերթերը կարդալ, ինչպէս նաեւ
 Անգղիական դպրոցներ յանձնելու սարկներով: Եթէ թու-
 մանակներ ըրածը միայն այդ է, կրկին վաս ապերախս-
 անք եւ իրենք, արժանի արհամարհանաց եւ զգուսն-
 քի եւ ոչ թէ քաջաբերութեան: Եթէ իրօք միայն թերթեր
 կարդացնելով հայերեկ սորվեցնելու գաղտնիք ունի թու-
 մանակ, արտաքին կարգի սնանկարարութիւն մը ըլլալու է:

Բանաստեղծութիւն.— Աստուծոյ ընտանիքը բողոք: ալ շիտակ
 են: Ես թումանեանը կը ճանչնամ, անոր ըսելով չեմ չեմ:
 Ես երկար ժամանակ վարժապետութիւն ըրած եմ եւ
 գիտեմ, եւ ամէն գիշերօթիկ դպրոցներ կը վկայեն թէ
 մանաւանդ ազգասիրներն ու ձրիավարները ամե-
 նէն պահանջկոտ ու դժուարահաճ կը ըլլան, բան չեն
 հաւնիր: Անգղիոյ պէս տեղ մը որչափ լաւ չի պահուին,
 կրկին Հայրենիքի մէջ անօթի մեռնել կամ քիւրտին
 գերի ըլլալէն ալ գէշ չէ եմ: Վեհ, Կաթողիկոսը այդ
 չափն ալ ընել չի կրնալով մնացած որքերը գիւ-
 ղերը ցրուել ստիպուել է: Կերակուրի եւ խնամքի
 գալով անոնց գանգաւորներն ո՛չ մէկուն կը հաւատամ:
 Լոնտրա եղած ժամանակ ալ շատեր որոնք թումանեա-
 նի հաստատութիւնը գտնուած եւ կամ հոն պաշտպան-
 եալ մը ունեցած են, այդ մասին լաւ վկայութիւն տը-
 լին: Երբ բնակ թէ թումանեան ինքը եւ վարժապետը
 սեղան կը նստին եւ տղոց հետ կուտեն եղեր, ալ այդ տը-
 ղոց գանգատը ի՞նչ զօրութիւն կունենայ, եթէ թումա-
 եան պէտք եղած խնամքը չի տանէր, վստահ եմ թէ իր
 կինը պէտք եղածէն աւելին ըրած է, ինչ որ գուցէ իրենց
 մայրերն ալ չէին կրնար կամ չէին գիտեր ընել: Այդ տի-
 կինը կը վերաբերի Զուրիցիոյ լաւ եւ ծանօթ մէկ

ընտանիքին, իր եղբայրը այսօր Լոզանի համալսա-
 րանին նշանաւոր Բրոֆէսորներէն մէկն է եւ քեռայրը
 ձինք վրայի Գերմանական եկեղեցիին յարգուած հովիւն
 ու հոն կազմուած Հայկական քոմիթէի անդամն ու հիմ-
 նողներէն մին եղած է, իսկ մօրեղբայրը հոս Բարիլի
 մէջ Աստուած արանութեան պատրաստական դպրոցի մը
 տեսուչը եղած է ՅՅ տարի եւ միայն այս տարի հրա-
 ժարելով գործէ քաշուած է: Ահա այսպիսի պատուաւոր
 Եւրոպացի ընտանիքի մը վերաբերող տիկին մը, որ մի-
 անգամայն Հայոց գատին ջերմ պաշտպան եղած է, ինք
 անձամբ եւ մեծ գուրգուրանքով ու մայրական սիրով հոգ
 տարած է այդ տղոց սնունդին եւ առողջութեան, որուն
 գործնական ապացոյցը սա է որ 6 տարիէ ի վեր մէջեր-
 նին հիւանդութիւն կոչուելու արժանի բան մը պա-
 տահած չէ, ընդհակառակն ամէնքն ալ զօրաւոր ու
 առողջ երիտասարդներ եղած դուրս եկած են որբա-
 նոցէն: Պէտք չէ կարծել թէ ես տղոց գրած ամեն սու-
 տերուն կը հաւատամ առանց վերապահութեան թումա-
 եանին միակ սխալը կառավարութեան գիմեւն էր. ը-
 նելու չէր, ինչ որ ալ ըլլար ընելու չէր, ասիկայ ազ-
 գին պատիւին դպչել էր:

Մեղադրանք: Ի՞նչ ըսել է. ինչպէս ինչպէս ինչպէս
 մասնաւոր կը ըրածը:

Զեյթ. — Հիմա լեզուներու դրսեւ մարդ չիկայ ե՛ս:
 Առաջին անգամ բողոքի գացող քաղաքը սուրբ ո՞վ էր նայիմք,
 դուք էիք թէ թումանեանը: Անցեալ օր Միսակ, Չասիկ եւ
 Գալիսագնեան կը պարծեւային ըսելով թէ իր ներկայացու-
 ցիչ ազգին գագած եւ քաղիկ գոլիսերին քաղաք եւ թէ Հայ
 մը որք տղաներ փախցուցած Անգղիա կը սանի եւ կուգեն
 արգիլել եւ անոր աջակցութիւնը խնդրած են: Թումանեան կը-
 սէ թէ երբ առաջին անգամ գոլիսերին ներկայացաւ գու-
 մացաւ տեսնել թէ գոլիսերը տեղեակ կ'ը Հայ տղոց փախցու-
 ւելին: Կը տեսնէք թէ կրկին սոս կ'ը թումանեանը պահարա-
 կելով: Ես ինչպէս դիմեմ կ'ը կառավարութեան:

Ասիկ զոս թումանեանը դասարան չի դիմելով ի՞նչ
 ընէր: Երբ Բարիլի Հայոց Հոգաբարձութեան նախագահը,

անդամներն ունակ եւ քահանայն իրեն որքերը կը փախ-
 ցունեն. ինկ ո՞ր, որո՞ւ դիմե՞ք Բոյնսէն գաւ. ճիշդ Թիւր
 քիւ ըրածը կրնե՞ք հոս Բարիցի մեջ: Թիւրքն ալ աշայեւ
 մը գրկե. կը յափշտակե, կը կողոպտե, ու երբ կերբաւ կա-
 նախարարեալն կը գանգաւսիւ, ապսպլ մըն ալ գանգաւսերոյ
 համար ընդունելով կը վրնհուրի: Աշայեւ ալ Գոյք Թու-
 մանեանը կը կողոպտե, խաբէրութեանը եւ բռնութեանը
 իրեն որքերը կը փախցունեի, մարդը այնչափ ծախի կը
 խոթե, Լոնտրայեկն հոն գալու պատճառ ըլլալով շատ մը դժ-
 ուարութեանց կը հանդիպուի, ու կրնա ալ կեղծի կը պա-
 խարակե՞ք թէ ինչո՞ւ կառախարարեալն կը դիմե: Չոկոտերու
 եւ գանգաւսերու յետ, անասաիկ Չեր բարոյակներ, աշ-
 պեւ չե՞: Եիտալը ըտելիք չիկայ:

Ասկի 10 սարի առաջ Գաղասիոյ դասարանին մեջ իր
 պաշտպանորդական ձայր հետեւեալ խօսքերով կը վերջացնէր
 Թորմանան.

- «Կեանքս իմ հայրենակիցներսնս նուիրած,
- «Երբէք դադրած չեմ անոնց կրթութեան և բա-
- «րերաւորեան նպաստելէ՝ քարոզութեանը կաւ
- «դասախօսութեանը: Եթէ այս պահուս ինձի
- «հարցուէք թէ ինչ բանի արժանի կը սեպեմ գիս,
- «ես ալ իմ անձիս նկատմամբ արդար գտնուե-
- «լու համար, ձեռքս խղձիս վրայ դրած պիտի
- «ստիպուէի Մոկրատի նման յայտարարել թէ
- «դատապարտութեանն աւելի յարեմ կատարա-
- «րութեան կողմէն վարձատրութեան արժանի
- «կը գրուեմ ինքզինքս»:

Նոյնը վաղելու զերջարան մրե է նաև հիմա որ ազ
 գին աստանը կանգնած է: Կր մնայ ասանել թէ Ազգը պի-
 տի կրնայ թիւրքն աւելի գնահատել իր մէկ գաւակին
 արժանիքն անձնու էր ծառայու թ իւննեքր:

որ իսկոյն որդեգրուիք:

Այս պատեհութեանը չի մոռնալ գեղուցում մ'ալ
 որքախնամներուն գոռչութեան համար աւեցնու:

Անկն անոնկ որ որքի մը վրայ խղձալով, իրենց
 կաւ որիչի մը հաշտոյն կը տեղափոխեն զայն Եւրոպա
 կաւ Աւերիկա, թող գոռչանալու Բարից հանդիպելն: Հոն
 խմբակ մը կայ, որ իրեն բան գործ ըրած եւ աշայիսի
 որքերը յափշտակե, արպեպի ըլլալ թէ այդ որքերը շա-
 հագործուած ըլլան: Կանգի իրենցիկ գաւ անկն ով որ
 որքի մը դպչի հարկաւ շահագործուու նպասակ կ'ունենայ:
 Միևնէր իսկ, հայ ծնողներ կաւ ազգակակ խնայութիւն
 չի բնե, անչափահաս տղանիդ հետ ունենալով Բարիցն
 անցնելով: Կանգի այս խմբակը կրնայ տղան ձեռք անցնել
 եւ անգաւ մը որ ձեռք անցունեն ալ եւս կեւար չի ապա-
 գուցանել թէ տղան ձեռք կը վերադարձի: Ասակ կառախա-
 րութեան կը յայտարարեն թէ իրենի Բարիցի Հայ գաղ-
 արակներինը ներկայացնելով այդ որքերուն ձշկարիս
 պաշտպանն եւ եր դորք շահագործողներ:

Ասակ ո՞ եւ հ տրանսպարանիս յեկ հասկնար,
 փաս, առարկութիւն եւայն գործիս յունիս իրենց հա-
 մար, եւ անկն բանի կը պատասխանեն «Եւրոպայ, այս որք
 որքեքերեւով կ'աւ հոս բերեւով նպաստել որքեք բերեւ ընել ըն-
 թէ շահեկոյ, պահուել ընել եւ եւեր դոս եւ եւեր որքերը-
 թէ ինչը ընել, բերեւ բարեւ ընել որքերը եւ: Եւ ու որքեքն կը
 յամարել, ինչ որք այս որքը, յանասար տանի որ կ'ընենանի
 դե հարուստ ընել որքեքն բերեւ կը բերուի»:

Եթէ դժբաղտութիւնը ունենաւ առարկելու թէ դուն
 այսպիսի ծախք ըրիր այդ որքը միևնէր Բարից բերելու եւ
 պահանջես որ մեծահարուստ կ'ընենալը գտնե այդ ծախքը
 տայ, « որքեքն իսկ առաջարկուի ընել ընել եւ բարեւեւեւ,
 կ'ընել, նայել ընել կը բարեւեւ, և ու որք որքեքերը: Եւ ըն-
 դոս ինչը կ'ընենանի ունի շահե պահանջելու, որքը որքեքն
 ընել որ անոր համար շահե աշխատի: Այդ շահեք դոս որքեքն
 բերեւ ընելու համար ընել հարկաւ, որք ընելու որքեքն
 եւ շահեկոյ բարեւ ընել որ կ'ընենանի դե հարուստ ե-
 տ ընել յամար ընել կ'որքեքերը ընել»:

Եթէ կառախարարութեան դիմես իսկոյն կեց մասնա-
 նիչ կրնեն իբր ազգաւորեւ որ ազգը օտարին մասնող: Իսկ
 եթէ Հոգաբարձութեան դիմես, գիտցիր որ անոր նախա-
 քանի եւ բուն ինկն ՏԻՍԻ ԱՄԱՆԱԿԻՆԷ ԷԳՆԱՆՆԷ
 տղադ յափշտակողը: Մնացածը հասկնալը դիւրին է:

Բարեղէ յափշտակելները դեռ կը յատարին իրենց +ով պահել Ձ որբեր, հակառակ զայն Լոնդոնայէ Հայկական որբանոցը զրկել հրամայող հետեւեալ նամակներուն, զորս ստացած են+ միայն աղքատներն և միայն բարեբար — պաշտպաններ, և յամանակն ալ հողորդած են+ Բարեղէ խմբակին :

(Պաշտպան Դարբինեանի աղքատներ աշուղտ կը գրէ) .

Յունիար 28 1905

Ձեր տնօրէն (ներխոյստուցելու եւ իւր) Պ. Մ. Փերանեանցը թուէս 5 ամիս յառաջ աստ գտնուելով լսեցինք Ձեր բարի նպատակը և համբաւը որ Լոնդոնում մի որբանոց բաց էք արել. մենք ևս ՚ի սրտէ ցանկացանք մեր որդեգիր խաչատուր Դարբինեանցը յանձնել Ձերդ հովանաւորութեան ներքոյ . . . Այժմ լսում ենք որ այդ մեր հարկի հետ մի քանիսն ևս Պարիժ արդիւած են զանազան պատճառներով : Բայց մեզ ոչ մի պատճառ մեր ընթացքի արգելելու պատճառ չունի : Վասն որոյ սոյն նամակաւ ևս հաստատում եմ որ Բրոֆ. Թումանեանցին յանձնուի մեր որդին Դարբինեանցն, և տէր լինի Պ. Թումանեանցն իւր խնամատարի տակ զաստիարակել, առ որ ստորագրում եմ .

Կարօի Բնակիչ
Կարապետ Հ. Դարբինեան .

ՎԱՆ, ՄԱՐՏ 4 1905.

Բրոֆ. Կ. Թումանեան .

Սերելի Տէր .

Աստուածատուր Յարութեանեան մեր Որբանոցը զտնուած է շատ տարիներ . հետեւաբար ևս իրաւունք ունիմ գործել իբր նորա խնամակալը, և ներկայ գրութեամբս կը յայտարարեմ որ իմ փափաքս է որ Ձեր հսկողութեան յանձնուի Զիկիլի Հայկական որբանոցը խնամուելու համար :

Բացորոշ կերպով կտոարկեմ անոր Բարից մեալուն և կը խնդրեմ որ անոր Ձեր որբանոցը փոխադրութիւնը ապահովէք :

Մնամ Ձերդ միշտ
(Տ.Ք.) Կ. Գ. Բէյնօլտս .

Ներկայիս կը հաստատեմ թէ այս վերի ստորագրութիւնը Տ.Ք. Բէյնօլտսին է, որ միակ խնամական է վերոյիշեալ տղուն, Աստուածատուր Յարութեանեանի : Եւ կը խնդրեմ ամեն անոնցմէ որոնց կը վերաբերի այս, որ այս մասին անոր կամքը զործադրեն :

Վան . Մարտ . 4 . 1905 .

Կ. Ե. Թերբէլ . (Գեֆֆին)
Անդգ. փոխ. Հիպատոս, Վան .

<< Ազգային գրադարան

NL0212711

43.295